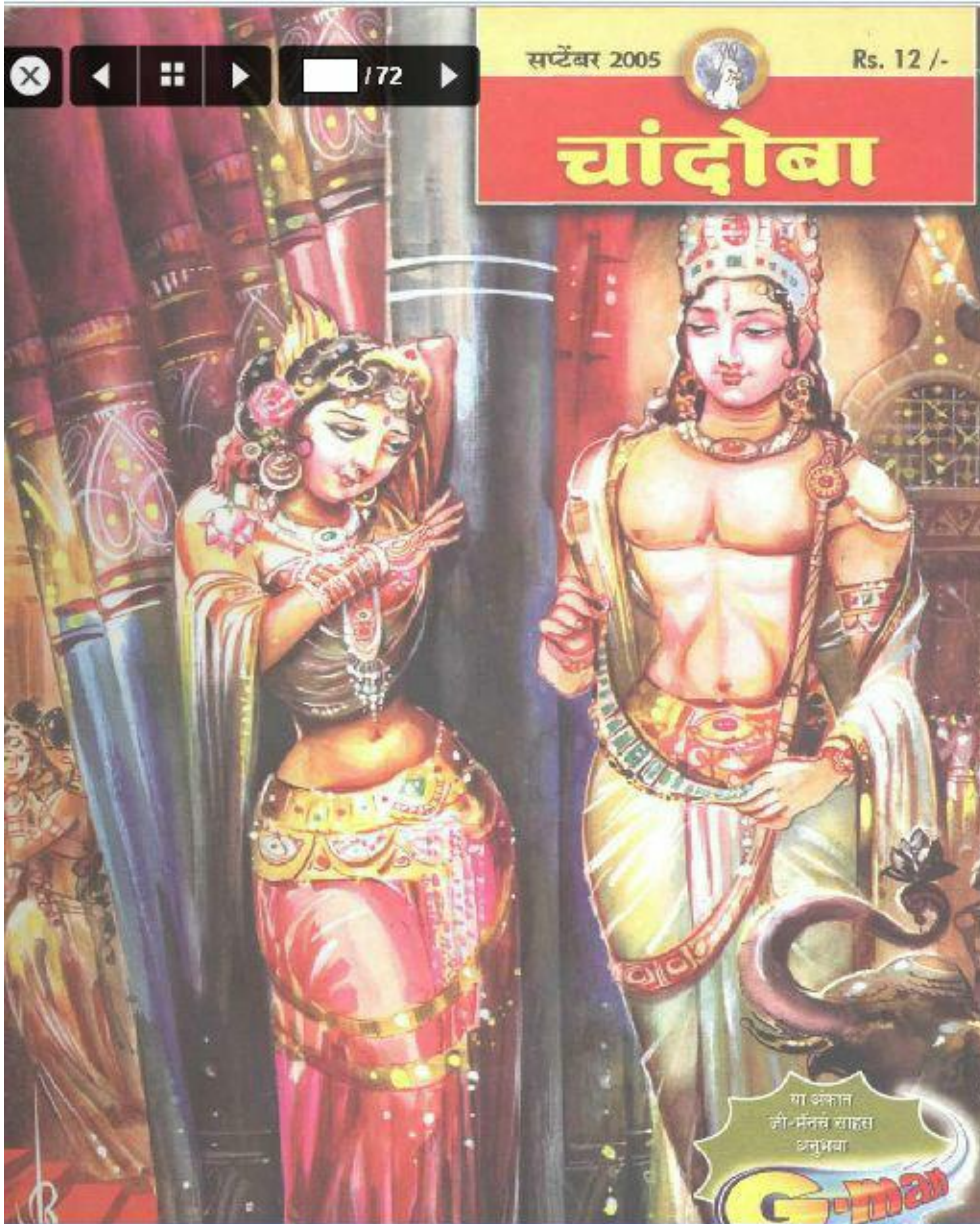

/72
सप्टेंबर 2005
Rs. 12 /-
चांदोबा
या अंकात
जी-मॅनचं साहस
अनुभवा
G-man

सर्वोत्तम कथा

जगतराम गरीब होता. त्याला चार मुलगे होते. त्यांच्यापैकी कोणता मुलगा आपला श्रीमंत मित्र धनीराम याला दत्तक द्यावा या संभ्रमात तो राहिला. चारी मुलांपैकी एका मुलाला सुखांत राहाण्यासाठी श्रीमंत घरांत पाठवायचे, व इतर तिघा मुलांनी गरिबींत राहायचे, याला तो तयार नव्हता. कोणते आईवडील आपल्या हाडामांसाच्या जीवाला दुसऱ्याकडे देतील? असा विचार करुन तो गप्प राहिला. जगतराम गप्प राहिला यांतच धनीरामला समजलं कीं जगतराम चारी मुलांपैकी कोणत्या मुलाला माझ्याकडे द्यावे अशा संभ्रमात आहे.

आपण केवळ एकच मुलगा मागितला तरी तो कोणत्या मुलाला निवडून पाठवू शकेल? आणि इतर तीन मुलांवर तो अन्याय करेल कां?

धनीरामचा या सूचनेमागे एकच हेतू होता. तो म्हणजे आपल्या धनदौलतीला व घराण्याला वारस मिळावा. आपल्या घराण्याला कुलदीपक मिळेल व घराण्याचे तो नांव काढील ही त्याची सुप्त इच्छा होती.

धनीरामने ही गोष्ट चारी मुलांना परस्पर सांगितली असती तर त्यांच्यामधे शत्रुत्व किंवा वैर निर्माण झाले असते. प्रत्येकाच्या मनांत आपण दत्तक जावे म्हणजे सुखसमृद्धी प्राप्त होईल अशी आशा निर्माण झाली असती. म्हणून धनीरामने हा विषय पुढे वाढवला नाही.

कोमल अर्जुन पालवे,
ए/२०६, सागर दर्शन सोसायटी,
मानपाडा रोड, डोंबिवली (पूर्व), महाराष्ट्र - ४२१ २०१.

लल्लूची हुशारी

लक्ष्मीपुरांतल्या भूस्वामीच्याकडे लल्लू नांवाचा एक माणूस शेतीकाम, व शहरांत जाऊन घरासाठी लागणारे सर्व सामान बाजारांतून आणण्याचे काम करीत होता.

गांवकरी म्हणत कीं लल्लू हा हुशार आहे, आणि हजरजबाबीदेखील! हे ऐकल्यावर तो म्हणायचा, "मी खरंच तसा आहे कीं नाही ते मला ठाऊक नाही. कारण ही हुशारी कांही मला प्रगति करायला मदत करीत नाही. भूस्वामी जो कांही पगार देतात त्यांत आमचं पोटपाणी जेमतेम भागतं आहे! काम तर सतत करावं लागतंच की!"

भूस्वामीकडे चार बैलांच्या जोड्या होत्या. त्यातले एका जोडीचे बैल आता म्हातारे झाले होते. गाडील जुंपणे, नांगरणे ही कामे त्या बैलांना झेपेनात. भूस्वामीने विचार केला कीं आणखी एक बैलजोडी विकत घ्यावी. त्या कामासाठी तो आपला अठरा वर्षाचा तरुण मुलगा अर्जुन व लल्लू यांना घेऊन दर मंगळवारी भरणाऱ्या गुरांच्या बाजाराला गेला.

बाजाराचे मैदान, गायी, बैल व गोजिरवाणी वासरे, यांनी खचून भरलेले होते. लल्लू व अर्जुनच्या पसंतीने भूस्वामीने दोन छोटे छोटे बैल खरेदी केले व त्यांना हांकत ते सारेजण घरी परतले.

पाऊस येण्यापूर्वी त्या बैलांना कामाची सवय व्हावी, म्हणून अर्जुन त्यांना गाडीला जुंपून शेतावर नेऊं लागला.

लल्लूने अर्जुनला सांगितले, "धाकटे मालक, हे दोन्ही बैल अजून तरणेबांड व दांडगे आहेत. तुम्हीही तरुण आहात आणि ह्यांच्यासारखे आहात. तेव्हां जरा जपून राहा!"

दोन आठवडे उलटले. एके दिवशी सकाळीच अर्जुन त्या नव्या बैलांना गाडीला जुंपून शेतावरुन घरी परत येत होता. रस्त्यांतल्या एका वळणावर

बैल एकदम बिथरले आणि समोरुन लल्लू चालत येत होता, त्याच्या अंगावर गाडी ओढत गेले. लल्लूला कांही फारसे लागलेबिगले नव्हते, पण तो जमिनीवर पडला होता, तो तसाच हातपाय झाडत राहिला.

गांवकऱ्यांनी त्याची ही अवस्था पाहिली आणि अर्जुनला रागावत त्यांनी लल्लूला त्याच्या घरी पोंचवले. घरी गेल्यानंतर लल्लू कण्हायला लागला. त्याच्या नजरेत ओळख दिसत नव्हती, जणूं कांही सगळे चेहरे त्याला अनोळखी दिसत होते. त्याची ही अवस्था पाहून गांवकऱ्यांनी ठरवले कीं आणखी कांही दिवस तरी लल्लूला काम करता आले नसते. त्यांनी भूस्वामीला सांगितले, "लल्लू तुमच्यावरच अवलंबून आहे. दुर्दैवाने आता त्याची स्थिति अगदी दयनीय आहे. त्याला मदत करायची तुमचीच जबाबदारी आहे."

भूस्वामीला वाटलं कीं आता जर लल्लूची देखभाल केली नाही तर गांवात आपली बदनामी होईल. म्हणून तो लगोलग लल्लूच्या घरी गेला. त्याची नीट विचारपूस केली आणि त्याच्या बायकोला दोन हजार रुपये देऊन भूस्वामीने सांगितलं, "माझ्या मुलाच्या हलगर्जीपणामुळे हे झालं आहे. लल्लू जेव्हां चांगला बरा होईल तेव्हां त्याला जास्ती कष्टाची कामे मी करुं देणार नाही. त्याने शेतांतल्या मजुरांवर नुसते लक्ष ठेवले तरी पुरे!"

भूस्वामीच्या दयाळूपणामुळे लल्लूची पत्नी भारावून गेली. तिचे डोळे पाणावले. भूस्वामी गेल्यानंतर ती लल्लूला म्हणाली, "पाहिलंत, थोरले मालक किती दयाळू आहेत! तेव्हां आता तुमचे हे लागल्याचं नाटक पुरे झालं! तुम्ही आता कामावर जायला लागा."

त्यावर लल्लूने हंसतच तिला म्हटले, "मी जर लगेच हिंडायला-फिरायला लागलो तर गांववाले मला खोटा ठरवतील. निदान कमीतकमी महिनाभर तरी मला घरी बसून विश्रांति घेऊं दे ग! आजपर्यंत मालक माझ्याकडून भरपूर काम करुन घेत होते. आणि बेताचा पगार देत होते. अशा कंजूष मालकाकडून व्याजासकट वसुली केली हेच मोठं काम मी केलंय. चल, तूही तुझ्या कामाला लाग!"

बाभूळ तलावांतली हडळ

कमला सासरी आल्यानंतर आठवडा पूर्ण व्हायच्या अगोदरच तिच्या लक्षांत आले की तिचा नवरा रमेश एक नंबरचा आळशी आहे. शेतीवाडीचे सगळे काम तिचे साठ वर्षांचा माधव सासरा माधव, हा पाहात होता.

रमेश उशीरापर्यंत लोळत पडायचा. जेवण झाले कीं गांवांत इकडेतिकडे टवाळकी करायला जायचा. अंधार पडला कीं घरी येऊन जेवायचे नि झोंपी जायचे!

रमेशचा हा दिनक्रम कमलाला सहन होईना, म्हणून ती त्याला म्हणाली, "मामंजींचं आता वय झालंय. तुम्ही आता जरा शेतीवाडीचे काम पाहायला लागा आणि त्यांना विश्रांति द्या."

तिचा हा सल्ला ऐकून रमेश हंसतच सुटला व तिला म्हणाला, "तू आल्यानंतर त्यांना आता कांही स्वयंपाक करावा लागत नाही. त्यांचा आरामच चाललाय कीं!"

रमेशला सांगून त्याचा कांही फायदा होत नाही हे बघितल्यावर ती सासऱ्यांना म्हणाली, "तुम्ही शेतावर निघाला आहात तर तुमच्या मुलालाही घेऊन जा. तुम्ही एकटेच किती दिवस कष्ट करीत राहाणार?"

माधवने हंसतच म्हटले, "त्याची आई त्याच्या लहानपणीच वारली, तेव्हांपासून मी त्याला अगदी लाडांत वाढवलंय. त्याने शेतांत राबणे हे मलाच पसंत नाही. झोपूं दे त्याला!" आणि तो शेतावर निघून गेला.

त्याच दिवशी संध्याकाली माधवला सांप चावला आणि त्याचा मृत्यू झाला. त्यानंतर एक आठवडा उलटला तरी रमेशच्या दिनक्रमांत काडीचा बदल झाला नाही.

एक दिवस जेवण वाढताना कमला रमेशला म्हणाली, "आता जर तुम्ही शेतीच्या कामांत लक्ष घातलं नाहीत तर कामें कशी होतील? बियाणे पेरायची कामे सुरुं झालीत."

"हे बघ. यापुढे शेतीच्या कामासंबंधी तू मला

राजेश मिश्रा

कांही एक सांगायचं नाहीस." रमेशने चिडून सांगितलं.

"मग घर कसं चालेल? तुमचा विचार बदलायला हवा." कमला म्हणाली.

"मी बदलणार नाही. ती सगळी कामे तूच सांभाळ की!" असं गुर्मीत उत्तर देऊन भरपेट जेवून तो गांवात फिरायला निघून गेला.

कमला थक्कच झाली. तिने खूप विचार केला, पण नवऱ्याची ही बेपर्वा वृत्ती कशी बदलता येईल हे कांही तिला सुचेना. विचारांत ती इतकी गुंगली होती कीं रात्रीचा स्वयंपाक करायला ती विसरून गेली. अंधार पडल्यानंतर रमेशने घरांत पाय ठेवला आणि म्हणाला, "पोटांत कावळे ओरडताहेत. लवकर पान मांड."

कमलानेही रागाने उत्तर दिलं, "तुम्ही शेतीवाडीचे काय बघायला स्पष्ट नकार दिलात. मीही जेवण बनवलं नाही. शेतांत काम करायला लागलात कीं त्यावेळी जेवण मिळेल."

रमेश रागावून तिच्याकडे बघतच राहिला आणि थोडा वेळ वाट पाहून घरांतून बाहेर पडला. अंधारात तो कुठल्या दिशेला जातो आहे याचे त्याला भान नव्हते.

अखेरीस जंगलाच्यालगत असलेल्या बाभूळ तलावाजवळ तो आला. तलावाच्या कांठावर बाभळींची खूप झाडे होती, म्हणून त्या तलावाला बाभूळतलाव म्हणायला लागले. कांठावर कांही खूप पारंब्या असलेली मोठी वडाची झाडेही होती.

"मीही एका चांगल्या शेताचा मालक आहे. आणि अशा रात्रीं उपाशीपोटी मला गांवाबाहेर भटकत रहावं लागतं आहे. असलं कसलं आहे हे माझं आयुष्य?" स्वतःशीच बडबडत तो चालला होता. अंधारात त्याला समोरचा वृक्ष दिसला नाही. तो सरळ त्याच्या बुंध्यावर आपटला आणि तलावांत घसरून पडला.

पण दुसऱ्याच क्षणी वडाची एक पारंबी त्याच्या हातांत आली. ती पकडून तो कांठावर येऊं शकला.

तिथे एका हडळीने त्याला विचारलं, "कशासाठी मरणार होतास रे? मी जर ती पारंबी तुझ्याकडे फेंकली नसती तर एव्हाना तू मेलाच असतास.

हडळीला बघून रमेश घाबरला होता. पण तिचे बोलणे ऐकून त्याला जरा धीर आला. तिला आता काय उत्तर द्यावे याचा तो विचार करुं लागला. ती पुढे म्हणाली, "मी इथे बसल्याबसल्या देवाची प्रार्थना करीत होते कीं कांही चांगलं काम करुन पुण्य कमावीन आणि परलोकांत जाईन. तुझ्यामुळे माझ्या प्रार्थनेत व्यत्यय आला की!"

हडळीचे बोलणे ऐकून रमेशला वाटलं की ही कुणी धर्मपरायण हडळ असावी. त्याने मुद्दामच दुःखभरल्या आवाजांत म्हटलं, "मला वांचवून तुम्ही मोठं पुण्य केलं आहेत. माझ्याजवळ एक पैसादेखील नाही. मी माझ्या पत्नीचा सांभाळ कसा काय करणार?" आणि जणूं त्याच्यासाठीच तो तलावांत आत्महत्या करायला निघाल्याचे त्याने नाटक केले. "अरे, थांब, असं नको करुंस!" असं म्हणून हडळ उडत झाडावर गेली आणि तिने एक गांठोडे आणून रमेशला दिले.

"हे धन घेऊन मी आता सुखाने जगेन. आम्ही सारेजण तुझ्यासाठी अवश्य प्रार्थना करुं." असं म्हणून रमेश मोठ्या खुषींत घराकडे परतला.

घरी पोचल्याबरोबर त्याने ते गांठोडे कमलासमोर फेकले आणि सांगितले, "मनांत आलं तर क्षणांत मी असे धन कमावू शकतो. आणि हा कांही चोरीचा माल नाही, समजलं?"

कमला अतिशय आनंदून गेली. पण दुसऱ्या दिवशी रमेशने त्यांतली थोडी रक्कम घेतली आणि जुगारांत ते पैसे घालवले.

जेव्हां तो घरी परतला तेव्हां कमलाने मोठ्या कळवळपणाने म्हटले, "असे खर्च करीत बसलात तर घर कसं चालेल? शेती करण्यांत तुमचं मन लागत नसेल तर एखादा लहानसहान व्यापार तरी सुरुं करा." कमलाने सुचवलं.

"कुणी मला सूचना करायला लागलं की मला खूप राग येतो. यापुढे तू मला शिकवत जाऊं नकोस." रमेशने कमलाला ताठरपणे सांगितले.

महिनाभरांतच हडळीने दिलेले सारे धन संपून गेले. रमेश पुन्हां एका रात्री बाभुळतलावाकडे गेला.

तलावांत बुडण्याचे नाटक पुन्हां त्याने केले आणि हडळीकडून पुन्हां धनाचे गांठोडे घेतले. त्याच्या हातातले गांठोडे पाहून कमला स्तंभित झाली.

रमेशच्या चैनीच्या सवयी दिवसेंदिवस वाढतच गेल्या. या खेपेला त्याने वीस दिवसांतच सगळे पैसे उडवले. नवऱ्याला रागावून कांहीच उपयोग होणार नाही हे कमलाला माहीत होतं. ती शांतपणे म्हणाली, "घरांत फुटकी कवडीदेखील नाही. तेव्हां काय करायचं?"

त्या रात्रीं तो बाभूळतलावाकडे जायला निघाला. कमला पाळतीवर होतीच. यावेळी त्याच्या पाठोपाठ जाऊन तो हे धन कुठून आणतो त्याचा छडा लावायचाच असा तिने निश्चय केला. एका झाडाच्या मागे ती लपून बसली आणि रमेशने त्या हडळीकडे कसं धन मागितलं ते तिने बघितलं.

रमेश जसा बांधावरुन खाली उतरला, तसे

कमलानेही तलावांत उडी मारायचे नाटक केले. हडळीने तिला लगेच थांबवून विचारले, ''थांब, तुझ्यावर असं कोणतं संकट आलंय कीं त्याच्यामुळे तुला मरावसं वाटतंय?''

''माझ्यावर आलेलं संकट तुझ्यामुळे आलंय!'' कमलाने सांगितलं.

''माझ्यामुळे तुझ्यावर संकट आलंय? म्हणजे मी काय केलंय?'' हडळीने आश्चर्याने विचारले.

''तुझ्यामुळे माझा नवरा एकदम आळशी झाला आहे. त्याला असलेली व्यसने कमी होती. म्हणून नव्या व्यसनांच्या तावडीत तो सांपडला आहे, अयोग्य माणसाला मदत करणे याच्यापेक्षां मोठे पाप कोणतेही नाही. तुला इतकंदेखील माहिती नाही?'' कमलाने कठोरपणे विचारले.

''मी तर समजत होते की या बिचाऱ्याला मदत करुन मी पुण्यच मिळवते आहे. पण माझ्याकडून पाप घडत होतं हे मला आता समजलं. आता याचं प्रायश्चित्त मी कसं करुं?'' हडळीने दीनवाण्या स्वरांत विचारलं!

कमलाने हडळीला समजावून सांगितलं की तिचा पती तलावांत उडी मारुन मरायचं नाटक करत होता. आता पुन्हां तो येईल तेव्हां काय करायला हवं हेही कमलाने हडळीला सांगितलं.

या वेळेला तर रमेशने मिळालेलं धन पंधरा दिवसांतच संपवून टाकलं; आणि एका रात्री पुन्हां तो बाभूळतलावाकडे गेला व तलावांत उडी टाकून मरण्याचा प्रयत्न करायचं नाटक त्याने पूर्वीसारखंच केलं.

हडळ किचकितच हंसत सुटली आणि त्याला म्हणाली, ''तू अत्यंत आळशी आहेस. पत्नीच्या कष्टावर जगणारा महापापी आहेस. पाण्यांत बुडून मरायचं नाटक तू आजवर केलंस, आता याच्यापुढे तुझं रक्षण मी नाही, हे झाड करील. तूही भूत बनून या झाडावर लौकरच राहायला येशील.'' असं म्हणून ती अंधारात विलीन झाली.

हडळीचे बोलणे ऐकून रमेश भीतीने थरथर कांपायला लागला. दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठून आपला नवरा शेतावर कामाला जायला निघाला होता. ते पाहून कमला अगदी खूष झाली आणि तिने मनोमन त्या हडळीबद्दल धन्यवाद दिले.

भल्लूक मांत्रिक

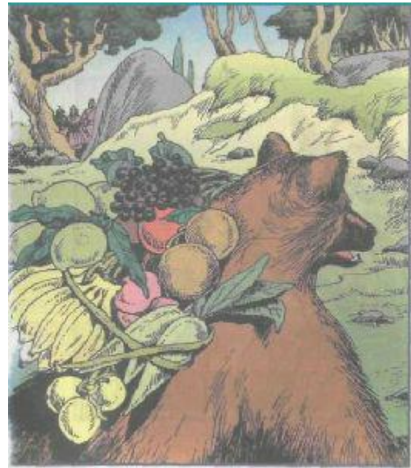
22

(सूर्यभूपती मांडलिक आपल्या किल्ल्याचे रक्षण करायला गेला. मायामर्कटही किल्ल्याची भिंत ओलांडून बाहेर निघून गेला. अस्वल्या मांत्रिक आपला गुरु संकटात आहे कां ते बघायला भुयारांत शिरणार होता, पण अस्वल्या बधिकाने त्याला थांबवले. मांत्रिकाने त्याच्या डोक्यावर मंत्रदंडाचा स्पर्श केला व तो नगराचा बधिक आहे असे सांगितले व नंतर तो भुयारांत गेला. त्यानंतर....)

अस्वल्या मांत्रिक गेल्यानंतर जितकेतू राजा कालीवर्माकडे बघून बोलला, ''सांग, आता ह्यावेळी आमचे कर्तव्य कोणते आहे? सर्वांच्या समक्ष मी सूर्यभूपतिची मुलगी दत्तक घेणार आहे, अशी घोषणा केलेली आहे. आता मायामर्कटाचे गुरु मिथ्यामिश्र यांच्यापासून तिचे रक्षण करायला हवे ना? आपण सैनिकांना बरोबर घेऊन अरण्याच्या दिशेने जाऊं या कां?''

''महाराज, जर आपण सारेजण सैनिकांना बरोबर घेऊन अरण्यांत गेलो तर आपल्या आवाजामुळे त्या तांत्रिकाला आपले आगमन अगोदरच समजेल.'' कालीवर्माने आपली शंका व्यक्त केली.

त्याला सावध करीत कालीवर्मा तिथून निघाला त्यावेळी कालीवर्मा, बधिक आणि राक्षस उग्रदंडही पायी चालत अरण्यांत शिरले आणि त्या जागी त्यांना एक खूप मोठा बलदंड अस्वल दृष्टीस पडला. कांही कंदमुळे आणि फळे रानवेलीच्या साहाय्याने बांधून, ती खांद्यावर टाकून तो चालला होता.

त्याला पाहून कालीवर्मा म्हणाला, "उग्रदंड, हे किती चमत्कारिक दृश्य आहे?"

"त्यांत आश्चर्य कसलं? तो अस्वल म्हणजे त्या दुष्ट तांत्रिक मिथ्यामिश्रचे पाळलेले जनावर असणार! आपण जर गुपचूप त्याच्या मागोमाग गेलो, तर आपल्याला त्या तांत्रिकाचा पत्ता लागेल." उग्रदंड राक्षसाने उत्तर दिले.

त्यानंतर ते तिघेही थोडे अंतर ठेवून त्या अस्वल्यापाठोपाठ चालत गेले, तेव्हां त्यांना एका झाडाखाली अस्वल्या मांत्रिक आणि एक पांढऱ्या दाढीचा दुर्बळ वृद्ध दिसला. त्याच्या गळ्यांत रुद्राक्षाची माळ होती. त्यांच्याशी मांडलिक बोलत होता.

कालीवर्माला दुरुनच पाहून अस्वल्या मांत्रिक म्हणाला, "अरे माझ्या शिष्या कालीवर्मा, हे माझे गुरु भल्लूकपाद आहेत. सूर्यभूपतीची मुलगी कांचनलता हिला किल्ल्यांतून मिथ्यामिश्र तांत्रिकाने पळवून नेली आहे. आता तू काय करणार आहेस?"

त्या अस्वल्यावर परशूने प्रहार करुन त्याला मारण्याचा विचार करणाऱ्या नगरवधिकाने आपला परशु पुन्हां खांद्यावर घेतला नि म्हटले, "अरेच्च्या, म्हणजे हे अस्वल भल्लूकपादाचे पाळलेले जनावर आहे काय? तो वांचलाय?"

हे ऐकून भल्लूक मांत्रिक त्याच्याजवळ येऊन म्हणाला, "होय तर; आता मला समजलं की माझ्या गुरुजींनी पाळलेले हे जनावर तुम्हाला इथे घेऊन आले आहे. तो तांत्रिक माझ्या गुरुजींना भल्लूकेश्वरीच्या मंदिरासमोर बांधून, त्यांना उपाशी ठेवून, त्यांना मारणार आहे. पण स्वामीभक्त अस्वलाने त्यांच्यादोऱ्या सोडल्या आणि त्यांना मुक्त केले."

हे शब्द ऐकून वृद्ध भल्लूकपादाकडे रागाने बघत उग्रदंडाने विचारलं, "सांग, माझा भाऊ कालदंड कुठे आहे?"

भल्लूकपादाने निर्भयपणे एकवार आपल्या रुद्राक्षमाळेकडे पाहिले, आणि हंसून म्हटले, "हा प्रश्न मला विचारण्यापेक्षा तांत्रिक मिथ्यामिश्रालाच विचारायला हवास! त्यानेच जडी-बुटीचा वापर करुन तुझ्या भावाला मुका बनवला आहे आणि त्याचाच उपयोग पाळीव जनावरासारखा तो करतोय! या अरण्यांत जर तू त्याला पकडलंस तर तुझा भाऊ कालदंड आणि कांचनलतादेखील तुझ्या हाती लागतील. तुमच्यांत हे धाडस करणारा कुणी आहे कां?"

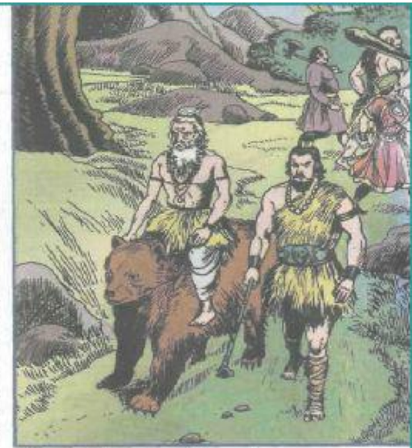
हे ऐकून कालीवर्माने तलवारीच्या मुठीवर हात धरुन म्हटले, "मी करीन हे धाडस! कांचनलताला तर वांचवीनच, पण त्याच्याबरोबर त्या तांत्रिकाचा आणि तुझादेखील बळी देईन. जारणमारण करणारा कुणीही दुष्ट मांत्रिक या प्रदेशांत जिवंत राहाणार नाही."

अस्वल्या मांत्रिकाने दांत काढून आपला मंत्रदंड वर उचलण्यासाठी हात लावला मात्र, तोच सूर्यभूपती त्याला अडवीत म्हणाला, "कालीवर्मा, हे भल्लूक पाद आणि यांचे शिष्य भल्लूक उर्फ अस्वल्या मांत्रिक, हे कांही आपले शत्रू नाहीत! शंख वाजवून मायामर्कटाला गुरु तांत्रिकमिश्र जवळ येणार असल्याची सूचना देणारे जे त्यांचे सेवक होते, त्यांना बंदी बनवण्यांत या लोकांनी मला खूपच मदत केली होती. हे बघ, हा शंख आणि हा सेवक! याला मी खूप छळले, पण तरीही त्याने आपल्या मालकाचा ठावाठिकाणा मला सांगितला नाही. म्हणून मी त्या दुष्टाला माझ्या तलवारीचा बळी केले."

कालीवर्माने तो शंख दूर फेकून म्हटले, "राजा सूर्यभूपती! आपण सर्वप्रथम आपल्या कन्येचे अपहरण करणाऱ्या मिथ्यामिश्राचा बळी चढवायला हवा होतात. ठीक, आता आपण सर्वांनी चारी बाजूंनी गराडा घालून त्या तांत्रिकाचा शोध घेऊं या!" आणि कालीवर्मा तिथून पुढे निघाला.

त्यानंतर भल्लूकपाद अस्वलावर स्वार झाला, तेव्हां त्याच्या एका बाजूला त्याचा शिष्य अस्वल्या मांत्रिक आणि दुसऱ्या बाजूला उग्रदंड राक्षस, वधिक आणि मांडलिक पायी चालत अरण्याच्या दिशेला जाऊं लागले.

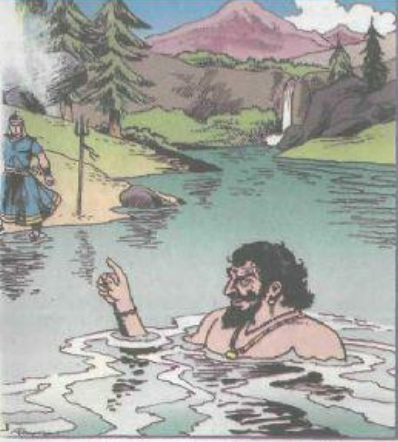
वाटेंत कालीवर्मा पावलांचे ठसे शोधत होता. एका जागी सामान्य मनुष्यांच्या पाऊल खुणां-

बरोबरच त्याच्या दुप्पट तिप्पट मोठ्या आकाराच्या खुणा दिसत होत्या. त्याला ताबडतोब तांत्रिकाबरोबर राहाणाऱ्या उग्रदंडाचा भाऊ कालदंड राक्षसाची आठवण आली.

कालीवर्मा अशा विचारांतच झाडीच्या बाजूने पुढे गेला. जवळच तांत्रिक राहात असावा असा त्याचा तर्क होता. थोडे दूर अंतर पार केल्यावर त्याला एक खूप मोठे सरोवर आणि त्याला मिळणारा एक लहानसा झरा दिसला. त्या झऱ्याच्या कांठावर एक त्रिशूळ जमिनीत पुरलेले होते, सरोवरांतल्या पाण्यांत एक बलदंड माणूनस उभा राहून डोळे मिटून मंत्र जपत होता.

तो तांत्रिक मिथ्यामिश्र होता. कालीवर्माच्या हे लगेच लक्षांत आले. त्याने रागाने ओरडून विचारले, "अरे, तुम्हीच ना तांत्रिक मिथ्यामिश्र? तांत्रिकाला मंत्र कशाला हवेत? तू सूर्यभूपतीच्या मुलीचे अपहरण केले आहेस. ती कुठे आहे?"

मंत्रपठण करणाऱ्या मिथ्यामिश्राने चटकन डोळे उघडले, आणि कालीवर्माकडे निरखून पाहिले, व विचारले, "तुला माझं नांव कसं कळलं? नक्कीच तू हुशार आहेस. माझा शिष्य भ्रांतिमती याने मला सांगितलं कीं माझ्या शंख फुंकणाऱ्या सेवकाला अरण्यांत कुणीतरी ठार मारलं. तूच तो मारेकरी नाहीस ना?"

"ते मी नंतर सांगीन. तुम्ही आधी सांगा, तुम्ही कांचनलताला कुठे लपवून ठेवलेलं आहे?" असं म्हणत कालीवर्माने तलवारीला हात घातला, तेवढ्यांत झाडाच्या फांदीवर बसलेला मायामर्कट किचकिचत ओरडला, "तांत्रिक गुरुजी! हाच कालीवर्मा आहे. हा जन्मजात पराक्रमी आहे. आता यावेळी याचा प्राण घेणेच आपल्या हिताचे आहे." हे बोलून तो फांदीवरुन उडी मारुन कालीवर्माच्याजवळ येणार तितक्यांत कालीवर्माने आपली तलवार उपसायला वेळ मिळाला नाही, म्हणून समोरच असलेला त्रिशूळ ओढला व मायामर्कटावर रोखला. त्याच वेळेला मायामर्कट फांदीवरुन वेगाने खाली येत होता, तो त्रिशूळावरच नेमका आदळला.

त्याच्या शरीरांत त्रिशूळ घुसल्यामुळे, आत्यंतिक वेदनेने हातपाय आपटीत तो ओरडत उठला व पुन्हां पडला.

"तांत्रिक गुरुकी जय! आपली सेवा करण्याचे भाग्य मला पुन्हां परलोकांतच मिळेल." असे म्हणून तो कोसळला.

त्यानंतर कालीवर्माने आपली तलवार सर्रकन म्यानांतून बाहेर काढली आणि स्तब्ध उभा असलेल्या तांत्रिकाला तो म्हणाला, "अरे तांत्रिका, ज्या भल्लूकेश्वरीची तू पूजा करतोस, तिच्याच नांवाने माझ्या तलवारीने मी तुझा बळी चढवीन. पण त्यापूर्वी तू कांचनलतेला कुठे लपवून ठेवलेलं आहेस ते मला सांग!"

त्यावर तांत्रिकाने मंद हास्य केले, आणि आपले हात पुढे करुन तो मुठीची उघडझाप करायला लागला. त्याचे हे करणे पाहून कालीवर्माला नवल वाटले.

तो सरोवरांत पाय टाकणार तेवढ्यांत पाठीमागून कुणा स्त्रीचा आवाज आला, "हे तरुणा, सावध राहा! हा तांत्रिक एका मुक्याला खुणा करतो आहे."

तो आवाज ऐकल्याबरोबर कालीवर्माने झर्रकन मागे वळून पाहिले. तेव्हां उग्रदंड राक्षसासारखा आणखी एक राक्षस, एका तरुणीला आपल्या खांद्यावर घेऊन येताना दिसला.

त्या राक्षसाने त्या तरुणीला खाली ठेवले, आणि रानटी हत्तीसारखी आरोळी ठोकली; आणि आपली दगडी गदा उचलून तो कालीवर्माच्या दिशेने पुढे सरसावला.

कालीवर्मा पटकन त्याच्या वाटेतून बाजूला सरला, आणि तो राक्षस सरोवराच्या कांठावरच्या चिखलांत पाय रुतल्यामुळे, तोंडावरच खाली पडला. त्याच्या हातांतली गदा धाडदिशी बाजूला पडली.

यावेळी राक्षस आणखी जोराने गरजला. जमिनीवर गुडघे टेकून तो उठायचा प्रयत्न करीत होता, तितक्यांत कालीवर्माने उडी मारुन ती गदा हातांत घेतली. आणि राक्षसावर तिचा प्रहार केला. राक्षस किंचाळतच सरोवराच्या कांठावर पडला.

या वेळांत तांत्रिक मिथ्यामिश्र पळून जाण्याच्या विचाराने चारी बाजूला बघत होता, तो कालीवर्माच्या तीक्ष्ण नजरेस पडला. राक्षसाने आणलेल्या त्या तरुणीला कालीवर्माने विचारले, "तुम्हीच सूर्यभूपतीची कन्या कांचनलता आहात ना?"

तिने होकारार्थी मान डोलावीत म्हटले, "मला वाटतं, तांत्रिकाचे दोघेही सेवक मेले आहेत तरी त्याला जिवंत सोडूं नये. माझ्या हातांत कांही हत्यार नाही. मला तुमची तलवार द्या नि तुम्ही गदा घ्या. आपण दोघेही या दुष्ट तांत्रिकाची शिकार करुं या."

कालीवर्माला तिचे शब्द ऐकून आनंद झाला. त्याने तलवार तिला दिली, हातांत गदा घेतली, आणि पाण्यांत उतरुन तो त्या तांत्रिकाच्या दिशेने जायला निघाला. तोच जितकेतू राजा दोन सेवकांसह तिथे येऊन पोंचला व मोठ्याने

ओरडला, "कालीवर्मा, हा मगरीसुसरींचा तलाव आहे. तू ताबडतोब किनाऱ्यावर ये. त्या तांत्रिकाला मारायला माझे सैनिक, नगराचा वधिक, आणि उग्रदंड राक्षस मागून येत आहेतच."

आणि चारी बाजूला न्याहाळत असलेल्या कांचनलतेच्या जवळ जाऊन तो म्हणाला, "मुली, तू माझी दत्तककन्या आहेस. म्हणून तुला पसंत असलेल्या तरुणाशी तुझा विवाह करुन देण्याचा मला अधिकार आहे. आहे ना?"

कांचनलता लाजली व तिने मान खाली घातली. त्यावेळी सूर्यभूपतीच्याबरोबर हत्तीवर स्वार होऊन भल्लूकपाद, भल्लूक मांत्रिक, नगराचा वधिक आणि उग्रदंड राक्षस हेही तिथे आले.

सूर्यभूपती तिच्याजवळ जाऊन म्हणाला, "पोरी, तुला पुन्हां मी जिवंत पाहूं शकेन असं कधी वाटलं नव्हतं. कालीवर्मा, तू महान वीर आहेस यांत काडीमात्र शंका नाही."

त्यानंतर जितकेतु राजा हंसतमुख कालीवर्माचा हात पकडून त्याला कांचनलताजवळ घेऊन गेला व म्हणाला, ''तुम्हा सर्वांच्या साक्षीने, मी माझी दत्तक मुलगी कांचनलता, हिचा विवाह हा क्षत्रिय तरुण कालीवर्मा ह्याच्याशी करतो आहे. माझ्यानंतर हा तरुण चंद्रशिला नगरीचा राजा बनेल.''

त्यावर सर्वांनी आनंदाने टाळ्या वाजवल्या, पण तेवढ्यांत सरोवरांतून एक भयंकर किंकाळी ऐकूं आली. सर्वजणांनी तिकडे नजरा वळवल्या. तर त्यांना काय दिसले? एका प्रचंड मोठ्या मगरीने मिथ्यामिश्राला पकडले होते आणि तिच्या जबड्यांतून सुटका करुन घेण्यासाठी तांत्रिक धडपडत होता. ते पाहून अस्वल्या मांत्रिकाने आपला मंत्रदंड उत्साहाने वर उचलला नि त्याने गर्जत म्हटले, ''भल्लूकपाद गुरु! आता आपणच भल्लूकेश्वरीचे प्रमुख पुजारी आहात. कारण आपला शत्रू मगरीचे भक्ष्य बनला आहे.''

त्यानंतर मगरीने मिथ्यामिश्राला तोंडात पकडून खोल पाण्यांत बुडी मारली. उग्रदंड राक्षस सरोवराच्या कांठावर पोंचला तेव्हां तिथे खाली पडलेल्या कालदंड राक्षसाला त्याने उठवले व म्हटले, ''भाऊ! आजपर्यंत तुला त्रास देणारा तांत्रिक आता मगरमिठीत सांपडून मेला आहे. आता तू उठ!''

कालदंड राक्षस हे ऐकून उठून उभा राहिला. आपल्या दोन्ही हातांनी स्वतःचा गळा त्याने चांचपून बघितला. सरोवराच्या दिशेकडे बघत तो ओरडत म्हणाला, ''अरे उग्रदंडा, खरंच तो तांत्रिक मेलाय ना? त्याने मला विषारी औषधे पाजून मला मुका बनवले होते. मला बोलता येत नव्हते. माझ्यासारख्या बलवान राक्षसाला बेशुद्ध करणारा महान वीर कोण आहे?'' असं म्हणत लांबलांब टांगा टाकीत तो पुढे आला आणि कालीवर्मा आणि त्याच्याशेजारी उभी असलेली कांचनलता, या दोघांना त्याने हाताने उचलून आपल्या खांद्यावर बसवले.

हे पाहून अस्वल्या मांत्रिकासकट सर्वांना अतिशय आनंद झाला आणि त्यांनी एकमुखाने जयघोष केला. *(समाप्त)*

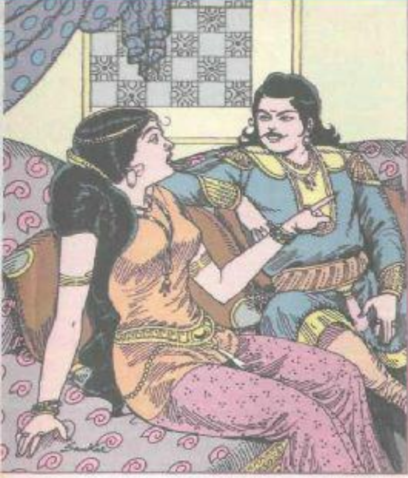

वेताळ कथा

गांवातली जागा

निश्चयाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ आला, त्याने प्रेत खाली उतरवले आणि आपल्या खांद्यावर घेतले. स्मशानाच्या दिशेने तो जाऊं लागला तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने त्याला म्हटले, ''राजन्, कांहीतरी लक्ष्य डोळ्यांसमोर ठेवून तू एवढे जिवापाड परिश्रम करतो आहेस. ते पाहून तुला सुसेन राजाची गोष्ट सांगावी अशी मला तीव्र इच्छा होते आहे. त्याचं व्यक्तिमत्व, सामर्थ्य अगदी निराळं होतं. पण आपले लक्ष्य साध्य करण्यासाठी त्याने आगळावेगळा मार्ग धरला होता. तुझे व्यक्तिमत्व त्याच्यासारखे नाही. तरीदेखील त्याचा मार्ग जर तू स्वीकारलास, तर तुझे काम पूर्ण होईल. थकवा

जाण्यासाठी तू ही गोष्ट ऐकच." आणि वेताळ पुढील गोष्ट सांगू लागला.

सुसेन हा पुष्पक देशाचा राजा होता. स्वतःच्या राज्यपदाचा अभिमान त्याला अवश्य होता. पण प्रजेचे हित व कल्याण कोणत्याही चांगल्या मार्गाने कसे साधता येईल याबद्दल तो सतर्क असे. त्यांच्या कोणत्याही मार्गाकडे त्याने कधीही दुर्लक्ष केले नाही. मग ती लहान असो वा मोठी! तो प्रजेच्या समस्या अगदी वेगळ्या पद्धतीने सोडवत असे.

आपल्या समस्या सर्वसामान्य लोकांना तो सांगत असे. जे लोक योग्य उपाय सुचवत असत, त्यांना तो मूल्यवान भेटी देई व त्या सूचना अंमलात आणी.

एकदा राजमाता रुक्मिणी आजारी पडली. आता सुनेने सासूची सेवा करायला हवी ही परंपरा, पण नंदिनी राणीला कांही सासूची सेवा करण्याची इच्छा अजिबात नव्हती. तिने आजारी पडल्याचे नाटक केले आणि तिने अंथरुण धरले. राजवैद्य पुंडरीकाने दोघींची परीक्षा केली. नंदिनीने आजाराचे नाटक केले आहे हे त्याला कळले. तिला फक्त शक्तीवर्धक औषधे त्याने दिली. पण राजमातेला औषधे दिल्यानंतर त्याचा परिणाम किती होतो आहे ते पाहण्यासाठी राजवैद्य बराच वेळ बसून राहात होता. त्याच्या औषधाने रुक्मिणी मात्र लौकरच बरी झाली. राजवैद्याच्या सल्ल्यानुसार राजमातेला थंड हवेच्या ठिकाणी हिमनगरीला राजाने हवापालट करण्यासाठी पाठवले.

सासूची सेवा करण्यासाठी नंदिनीला हिम-नगरीला जावे लागेल अशी तिला भीती वाटली, म्हणून तिने आजाराचे नाटक तसेच चालूं ठेवले. प्रकृति बरी नसल्यामुळे नंदिनी सासूबरोबर कांही हिमनगरीला गेली नाही. बरेच दिवस उलटले तरी राणीची प्रकृति कांही सुधारेना म्हणून राजाने वैद्याला त्याचे कारण विचारले.

"सरकार, मला शंका येते कीं राणीसाहेबांना मानसिक रोगाची लागण असावी. आपण त्यांचे मन प्रसन्न होईल असे कांहीतरी काम करावे. म्हणजे त्यांची प्रकृति लौकर सुधारेल." राजाने राणीला हे सांगून तिला प्रेमाने विचारलं,

"सांग, मी काय केलं म्हणजे तू संतुष्ट होशील?"

हे ऐकून नंदिनी राजवैद्य पुंडरिकावर संतापली व कडवटपणे म्हणाली,

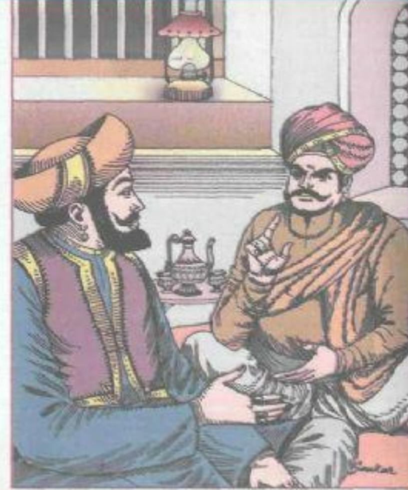
"या असल्या वैद्याऐवजी दुसरा वैद्य नेमा. म्हणजेच मला बरे वाटेल."

राजवैद्य पुंडरीक हा अत्यंत निष्णात वैद्य आहे असा राजाला पूर्ण विश्वास होता. राजाला प्रश्न पडला कीं राणीला आता कसे समजावून सांगावे कीं पुंडरीक उत्तम वैद्य आहेत आणि त्यांच्याजागी दुसरा वैद्य नेमणे योग्य ठरणार नाही. त्याचवेळी हिमनगरीहून राजमातेने संदेश पाठवला की "राजवैद्य पुंडरीक धन्वंतरी आहेत. त्यांना मूल्यवान उपहार देऊन त्यांचा सन्मान करावा."

आता पुंडरीकाला राजवैद्याच्या जागेवरुन काढले तर राजमाता नाराज होईल, व तिचे ऐकले तर पत्नी नाराज होईल, असा पेंच राजासमोर खडा झाला. काय निर्णय घ्यावा ते ठरेना, म्हणून एका रात्रीं राजा वेषांतर करुन शहरांत हिंडायला गेला. तेव्हां दिनपाल या लहानशा व्यापाऱ्याशी त्याची ओळख झाली. सुसेनने त्याला आपली समस्या सांगितली.

थोडा वेळ विचार करुन दिनपालने म्हटलं, "अशा वेळी जो खोटं बोलतोय, त्याच्यावर उपकार केले पाहिजेत व तसा त्याच्या मनांत विश्वास निर्माण झाला पाहिजे!"

दुसऱ्याच दिवशी राजा राणीला म्हणाला, "आमच्या राजवैद्याच्या मागावर गुप्त हेर धाडलेले आहेत. त्यांनी सांगितले कीं राजवैद्यांना तुझ्या-बद्दल खूप माया व आदर आहे. त्यांच्या मते तुझा

रोग बाहेर दिसणारा नाही. तुला सासूची सेवा करायला लागू नये म्हणून त्यांनी राजमातेला हवापालट करण्यास पाठवून दिले, ते तुझ्या भल्यासाठीच!"

आता तोच पुंडरीक नंदिनीला एकदम भला माणूस वाटायला लागला आपल्या गैरसमजाबद्दल तिला वाईट वाटले. तिने राजाला सांगितले की वैद्याला किंमती भेट अवश्य द्यावी व त्यांचा सन्मान करावा.

राजाला समाधान वाटले. पुन्हां एकदा तो शेतकऱ्याच्या वेषांत दिनपालला भेटून म्हणाला, "तुमचा सल्ला अगदी परिणामकारक ठरला. राजाला तुमच्यासारखे सल्लागार हवेत. माझी दरबारांत ओळख आहे. मी हा विषय महाराजांकडे काढूं कां?"

दिनपालने नकारार्थी मान हालवीत म्हटले, ''मला राजधानीत राहायला आवडत नाही. माझी प्रकृति तिथे बिघडेल. माझ्या वैद्यांनी मला लक्ष्मीपुरला जायचा सल्ला दिला आहे. मी तिथे राहीन किंवा घरच खरेदी करीन. खरं तर तिथे एक चांगले घर रिकामे आहे. पण ते घर ग्रामाधिकाऱ्याच्या ताब्यांत आहे. तो ते भाड्यानेही देत नाही किंवा विकायलाही तयार नाही. जर तुमच्या शब्दाला राजाकडे कांही किंमत असेल तर मला ते घर मिळवून द्यायची व्यवस्था कराल कां?''

राजाने संतोषाने म्हटले,

''हो करीन ना. उद्यांच तुम्ही लक्ष्मीपुरला जा. तिथे तुम्हाला ते घर मिळेल.''

लक्ष्मीपुरचा ग्रामाधिकारी अत्यंत स्वार्थी व भ्रष्टाचारी होता. त्या दोन्ही घरांमधे मोकळी जागा बरीच होती. त्याच्या घरांतला सगळा केरकचरा तिथे टाकला जात होता.

दुसऱ्याच दिवशी वेषांतर केलेला राजा दिनपालला घेऊन लक्ष्मीपुरला गेला. ते ग्रामाधिकाऱ्या भेटले आणि राजाच्या सहीचे पत्र त्याला दिले.

त्यानुसार ग्रामाधिकारी ते घर दिनपालला नाईलाजाने विकायला तयार झाला. कांही दिवसानंतर दिनपाल त्या घरांत आपला परिवार घेऊन राहायला आला.

एक दिवस त्याने ग्रामाधिकाऱ्याला सांगितले, ''तुमच्या घरांतल्या लोकांना सांगा कीं यापुढे या जागेंत केरकचरा टाकूं नका.''

''पहिल्यापासूनच इथे उकीरडा आहे. हा थोडाच फुलांचा बगिचा आहे?'' ग्रामाधिकाऱ्याने उर्मटपणे सांगितले.

दिनपालने तिथे साफसूफ करुन फुलझाडे लावली. तर त्या अधिकाऱ्याने तिथे गुरे चरायला आणली. म्हणून दिनपालने त्या जागेला चारी बाजूंनी कुंपण घातले व एक माळी नेमला. गांवातले जे लोक फुले मागतील त्यांना फुकट फुले द्यावीत असेही त्याने त्या माळ्याला सांगून ठेवले. गांवात दिनपालबद्दल प्रेम व आदर वाटायला लागला.

राजाला ही सारी माहिती वेळोवेळी समजत होती. ग्रामाधिकाऱ्याची दुष्कृत्येही कळत होती. त्यावर काय उपाय करावा या विचारांत राजा होता. तेवढ्यांत राजाच्या खास मर्जीतल्या सोनाराच्या घरांत एक विचित्र समस्या उभी राहिली.

सोनाराच्या आईची दासी गंगा, हिच्या घरांत सोनाराच्या पत्नीसाठी केलेला मोत्याचा हार मिळाला; आणि त्याच्या पत्नीची दासी यमुना, हिच्या घरांत सोनाराच्या आईची पोंवळ्यांची माळ सांपडली.

दोघी मालकिणी आपापल्या दासी अगदी प्रामाणिक व विश्वासू आहेत असी ग्वाही देत होत्या. आणि दुसरीला शिक्षा व्हावी म्हणून आग्रह धरीत होत्या.

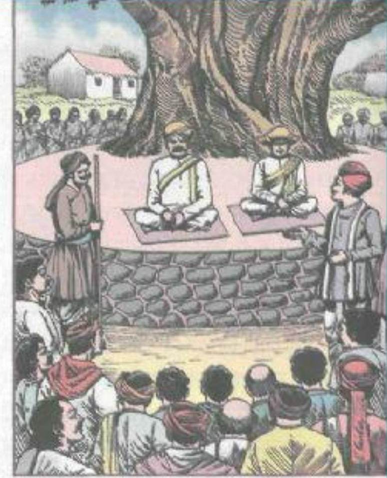
सुसेन राजाकडे सोनार हा प्रश्न घेऊन आल्यावर राजा त्याला सरळपणे म्हणाला,

''तुझ्या समस्येचे उत्तर लक्ष्मीपुरांतला दिनपालच देऊं शकेल. मी त्याच्या नांवाने एक पत्र देतो: त्याखेरीज त्या गांवात ओसाड जमीन आहे, तिचा उपयोग गांवाच्या कल्याणासाठी कसा करता येईल, त्याबद्दलही नवी योजना हवी आहे. जो कुणी चांगला उपाय सुचवेल व तुझ्या समस्येलाही मार्ग सुचवेल, तो नवीन ग्रामाधिकारी होईल.''

राजाचे मोहरबंद पत्र घेऊन सोनार दिनपाल-कडे गेला.

त्याचवेळी ग्रामाधिकारी गांवकऱ्यांसमोर दिनपालने ओसाड जागेत फुलझाडे लावून कसा गुन्हा केला आहे, ते सांगत होता.

राजाचे पत्र त्याला दिल्यावर त्याने ते वाचले. तो बावरला त्याला कांही त्यावर बोलता येईना किंवा उपाय सांगता येईना. तेव्हां दिनपाल पुढे येऊन म्हणाला,

''याला अगदी सरळ साधा उपाय आहे. तुमच्या आईच्या दासीला काय शिक्षा द्यावी ते पत्नी ठरवेल, आणि तुमच्या पत्नीच्या दासीला काय शिक्षा द्यायची, ते तुमची आई ठरवेल. म्हणजे प्रश्नाचा उलगडा आपोआप होईल.''

सोनार खूष झाला. त्याने राजाला सांगून दिनपालला नवा ग्रामाधिकारी नेमले. गांवच्या ओसाड जमिनीत वृक्षारोपण केले तर त्या जमिनीतून राजाला आता दरमहा उत्पन्न मिळायला लागेल. राजाच उत्पन्नांत भर पडली व एक चांगले उदाहरण इतरांसमोर सांगता आले असते, हा फायदा आणखी निराळाच होता!''

ही गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला, ''राजन्, राजाने

ज्या समस्या समोर आल्या, त्यांचे निराकरण करण्यासाठी अगदी विलक्षण मार्ग स्वीकारला होता, आणि ते त्याच्या दृष्टीने योग्य नव्हते. आपण स्वतः समस्या सोडवण्याऐवजी लोकांकडून सल्ला घेणे हे त्याची असमर्थता दाखवीत नाही कां? जरी उपाय योग्य असला तरी ते राजाला शोभणारे आहे कां? भ्रष्टाचारी ग्रामाधिकाऱ्याला सरळ काढून टाकायचे आणि त्याच्या जागी विचारी दिनपालची नेमणूक करणे राजाला सहज शक्य होते. गांवातली पडीक जमीन म्हणजे कांही मोठी समस्या नाही. स्वार्थी ग्रामाधिकाऱ्याला वठणीवर आणणे कांही अवघड नसते. त्यासाठी त्या सोनाराला त्या गांवी कशाला पाठवायचं? माझ्या या शंकांची उत्तरे तुला माहीत असूनही जर तू मौन पत्करलेस तर तुझ्या मस्तकाची शंभर शकले होतील.''

विक्रमाकनि वेताळाला शांतपणे उत्तर दिले, ''राजा जेव्हां वेषांतर करुन दिनपालला भेटायला गेला, तेव्हां त्याने आपली खरी ओळख न सांगता समस्येचे उत्तर मिळवले. राजपरिवारांतल्या समस्या राजवाड्याबाहेर जाऊं देता कामा नयेत, या मर्यादेचे त्याने पालन केले.

नवीन ग्रामाधिकाऱ्याची नेमणूक करण्याच्या विषयाबांबत एखाद्या चांगल्या, लायक माणसाची नियुक्ती व्हावी, म्हणून त्याने स्वतः जाण्याऐवजी सोनाराला त्याचा प्रश्न सोडवण्यासाठी लक्ष्मीपुरला दिनपालकडे धाडले.

सुसेनच्या राज्यकारभाराची पद्धत जर नीट पाहिली तर तो आपल्या मित्रांना महत्त्वाची पदे देत सुटला नव्हता, आणि जे पदाधिकारी होते त्यांच्याशीही त्याने जास्त जवळीक दाखवली नव्हती.

कारण राज्यशासन हे गांवच्या ओसाड जमिनीसारखेच असते. त्याचा उपयोग लोकांच्या कल्याणासाठीच करायला हवा. सुसेन राजा शंभर टक्के स्वार्थी व मतलबी नाही. उलट तो एक दक्ष व चतुर राज्यकर्ता आहे.''

राजाचे मौनभंग झाल्यामुळे वेताळ शवासहित पुन्हां अदृश्य झाला आणि झाडावर जाऊन बसला.

(आधार : 'सुचित्रा'ची रचना)

पाऊस आणि बांबू

माणूस (मि), टेकडी (झो) आणि प्रांत (राम)! थोडक्यांत, दुर्गम, डोंगराळ प्रदेश. मिझोराम येथील लोक मंगोलियन वंशाचे आहेत. ते ३०० वर्षांपूर्वी ब्रम्हदेशातून (आत्ताचा म्यानमार) आले. बऱ्याच वर्षांपर्यंत या डोंगराळ भागांत पोहोचणंच कठीण होतं. सर्वप्रथम ख्रिश्चन धर्माचे प्रचारक तेथे पोचले व त्यांनी तिथे ख्रिस्ती धर्माचा प्रचार केला.

म्हणूनच मिझोराम येथील जवळजवळ ९५% लोक ख्रिश्चन आहेत. त्यांची लेखन-वाचनाची व बोलीभाषाही इंग्लिश आहे. तसेच त्यांची प्रांतीय बोलीभाषाही इंग्लिश लिपीतच लिहिली जाते.

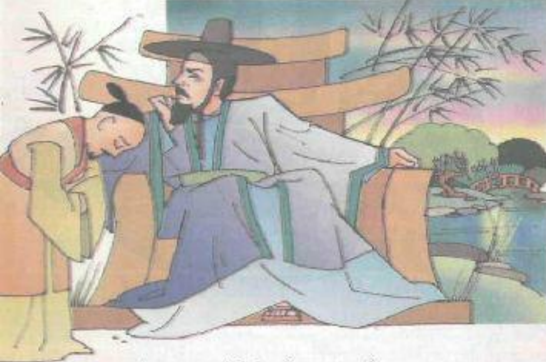
तिथे वर्षातील नऊ महिने पाऊस पडतो. अशा पावसामुळे तिथे बांबूंची चांगली जोमदार वाढ होते. तेथील लोक बांबूच्या पोकळीमधे तांदूळ सांठवून ठेवतात. मिझोराममधील लोक हे मुळांत कृषिप्रधान आहेत. त्यामुळेच त्यांचे सण-समारंभही शेतीतील गोष्टींशी संबंधित आहेत. मिझो भाषेत सणाला कुत म्हणतात. त्यांचे तीन महत्त्वाचे सण म्हणजे चाप्चर कुत, मिम कुत आणि पॉल कुत.

तेथील बांबूचा नाच हा सर्वच सणांमधील महत्त्वाचा भाग आहे. बांबूचा नाच करताना प्रत्येकाने अतिशय सावध, चपळ असावे लागते, नाहीतर पायाला जोरांत मार बसतो, किंवा अडखळून जोरांत पडायला होतं.

राजा धडा शिकला

त्याचं असं झालं की राजाला दोन मुलगे होते. दुसरा राजपुत्र त्याच्या निपुत्रिक मामाच्या मांडीवर दत्तक गेला होता. पण दहा वर्षानंतर राजाचा थोरला मुलगा संन्यास घेऊन पर्वतराजींतल्या अरण्यांत राहायला गेला. इकडे त्या मामालाही मुलगा झाला. म्हणून दत्तक गेलेला मुलगा पुन्हां आपल्या पहिल्या घरी आला.

बहुधा त्या राजपुत्राला आपला अशा तऱ्हेने वापर केलेला आवडला नसावा - प्रथम घरांतून दुसऱ्या घरांत देणे, आणि नंतर तिथे नकोसे झाल्यावर पुन्हां परत स्वगृही येणे. तो एक मनस्वी, तापट तरुण झाला. तो कधी हंसत नसे किंवा कुणाशीही बोलत नसे. सगळ्यांत कहर म्हणजे तो कुठलाही अभ्यास करीत नसे. सर्वांशी तो अतिशय उर्मटपणे वागत होता.

राजपुत्राच्याबाबतीत राजा जास्तच उतावीळ व अधिरा होऊं लागला होता. आणि साहजिकच इतरांच्याबाबतीत देखील आततायी होऊं लागला.

राजाने अनेक विद्वान शिक्षक त्याला शिकवण्यासाठी म्हणून नेमले. पण एकही धडा न शिकवता प्रत्येकजण परत गेला. शिक्षकांनी जर राजपुत्राला बोलावून जवळ येऊन बसायला सांगितले, तर तो त्यांच्याकडे जळजळीत नजरेने पाहून तिथून आपल्या शय्यागृहांत उद्धटपणे निघून जाई. शिक्षकांनी त्याला शिस्त लावायचे अनेक प्रयत्न केले, पण कांहीही उपयोग झाला नाही. साहजिकच शिक्षक निमूटपणे नोकरी सोडून निघून जात होते. राजाला भेटून सांगण्याचे धाडस त्यांना होईना.

"सरकार, राजपुत्रावर कुणीतरी चेटूक केलं असलं पाहिजे." मंत्री म्हणाला. "मग? त्यांतून सुटका कशी करायची?" राजाने उलट विचारले.

"आपल्याला नाही करता येणार; पण एक विद्वान साधू त्यांतून आपली सोडवणूक करुं शकेल. नदीच्या कांठावर, डोंगराच्या पायथ्याशी, आपल्या गांवापासून जवळच त्यांची झोपडी आहे. पण त्यांना सहसा लोकांना भेटायला आवडत नाही.

पण आपण जर त्यांच्याकडे गेलात तर बहुतेक ते आपल्याला भेटतील, आणि या समस्येतून राजपुत्राला बाहेर कसे काढता येईल त्याचे मार्गदर्शन करतील." मंत्र्याने खुलासा केला.

आपल्या सूज्ञ मंत्र्याचा सल्ला ऐकायचा असे राजाने ठरवले. तो एकटाच घोड्यावर बसून त्या साधूकडे गेला. त्याला वंदन करुन, राजा नम्रपणे गुडघे टेकून खाली बसला व साधूला त्याने आपला परिचय करुन दिला. "माझ्यासारख्या गरीबासाठी एक राजा बरेच कांही करुं शकतो. राजासाठी मी काय करुं शकणार?" साधूने विचारले.

"साधू महाराज, या क्षणीं राजा असलो तरी मी सर्वांत गरीब व दुर्दैवी माणूस आहे." राजाने दीनवाण्या सुरांत आपली समस्या साधूला सविस्तर सांगितली. थोड्या वेळानंतर साधू गंभीरपणे म्हणाला, "हे पहा, मी तुझ्या मुलाला शिक्षण देण्यासाठी मदत करुं शकेन. पण त्यापूर्वी तू मला वाघाच्या मिशा आणून दिल्या पाहिजेस. आणि त्याही वाघ पूर्णपणे जागा असताना, तुझ्या हाताने त्या कापायला हव्यात!" राजा निराशेने उठून उभा राहिला, "वाघाच्या मिशा? साधूमहाराज, ही तर अगदी अशक्य कोटीतली गोष्ट आहे."

"माणसाचा स्वभाव बदलण्याइतकी अशक्य निश्चितच नाही! तू जा, प्रयत्न कर. आशा सोडू नकोस पुत्रा!" साधूने त्याला धीर देत म्हटले.

साधू तिथून उठला आणि रोजच्याप्रमाणे फिरायला निघून गेला. राजाही राजवाड्यांत परतला, तो गंभीरपणे विचार करीतच!

राजाच्या उद्यानांत एक प्राणीसंग्रहालय होते, व त्यांत एका पिंजऱ्यात एक वाघ होता. त्याने तिथल्या रक्षकाला बोलावून विचारले कीं वाघाला स्पर्श करता येतो कां?

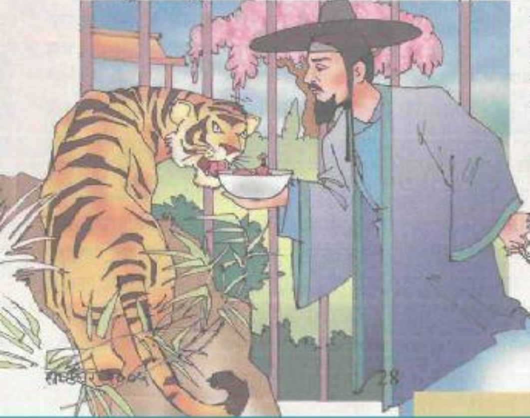
"महाराज, आपला हा वाघ रागीट आहे. मी त्याचे जेवण पिंजऱ्यात ढकलून ठेवतो, पण मी वाघाच्याजवळ कधीही जात नाही." तो सेवक म्हणाला.

पण साधूच्या स्पष्ट व ठाम बोलण्याचा राजाच्या मनावर प्रभाव पडला होता. राजाने एक धाडसी बेत ठरवला. संध्याकाळी त्याने वाघासाठी जेवण नेले, ती थाळी पिंजऱ्याच्या आंत ढकलली आणि राजा तिथेच थांबला. वाघ गुरगुरला, त्याने ते जेवण फस्त केले व राजाकडे नुसतेच बघितले. राजाने हाच क्रम पुढील पंधरा दिवस चालूं ठेवला. नंतर ती थाळी पिंजऱ्यात ढकलण्याऐवजी, राजा ती हातांत धरुन ठेवूं लागला व वाघ पुढे येण्याची वाट पाहूं लागला. वाघाने जरा साशंक नजरेने राजाला न्याहाळले, पण थोडा वेळ वाट पाहून तो पिंजऱ्याच्या दाराजवळ आला. राजाने थाळी घट्ट

धरली होती, आणि वाघाने त्या थाळींतले अन्न संपवले. थाळी राजाच्या हातांतच होती.

हीच पद्धत राजाने कांही दिवस वापरली. एके दिवशी थाळींतले अन्न खाल्ल्यानंतर वाघाने राजाचा हात चाटला. त्या प्राण्याने आपले प्रेम व्यक्त केले असे राजाला जाणवले. त्यानंतर रोज वाघ राजाचा हात चाटत होता. कांही दिवसानंतर राजाने वाघाच्या डोक्यावरुन हात फिरवला. वाघालाही राजाचा प्रेमळपणा जाणवला असावा. हे असे सुमारे महिनाभर चालले. वाघाला गोंजारताना राजा प्रेमळ स्वरांत कांहीतरी बोलत असे, आणि वाघाला ते आवडत होते असें दिसले. एका दिवशी, तो वाघाशी प्रेमाने बोलत असताना राजाने लहानशी कात्री हातांत धरलेली होती. त्याने हळूंच मिशीतल्या केंसाचा तुकडा कापला. वाघाने तिकडे लक्षच दिले नाही.

राजा आनंदाने फुलला. तो दौडतच साधूकडे गेला आणि त्याने तो केंस त्याला अभिमानाने दिला. साधूने समाधानाने मान डोलावली आणि तो तुकडा जवळच्या चुलींत फेकून दिला.

"राजन्, आता तुझ्या मुलाला माणसाळवायचे कसे, हे तुझ्या लक्षांत आले असेलच. होय ना? कोणताही मुलगा वाघापेक्षां जास्त उग्र व धोकादायक असूंच शकणार नाही. तुझा मुलगा कोणत्याही शिक्षकाच्या हातांत सोंपवायच्यापूर्वी तू स्वतः त्याला शिस्त लाव; म्हणजे त्याच्याशी बोल, त्याला गोष्टी सांग, त्याच्याशी मैत्री कर; वाघाशी केलीस ना तशीच! आणि त्यानंतर त्याने शिक्षणांत लक्ष घालावे, म्हणून त्याचे मन वळव. बरोबर आहे ना? आता जा आणि हे काम आत्मविश्वासाने आणि निश्चयपूर्वक करून बघ- अगदी वाघाची मिशी जशी आणलीस ना, त्याच तडफेने कर. तुला नक्की यश मिळेल बघ!" साधूने आशिर्वाद दिला आणि तो नेहमीप्रमाणे फिरायला निघून गेला.

राजा राजवाड्यांत परत गेला आणि त्याने हा नवा उपदेश अंमलात आणायला सुरवात केली. आपला पिता हा एक प्रेमळ, हितचिंतक आहे व आपल्या मनांतल्या इच्छा आकांक्षा तो जाणतो, हे राजपुत्राला उमगले. राजालाही आपला मुलगा बेपर्वा नसून एक बुद्धिमान, तडफदार तरुण आहे, व त्याला आता शिक्षण घेण्याची इच्छा आहे हे कळले.

"प्रथम मी धडा शिकलो आणि त्यानंतरच मी माझ्या मुलाला धडा देऊं शकलो!" राजाने आनंदाने मंत्र्याला सांगितले. मंत्र्यालाही खूप समाधान वाटले. (एम्.डी.)

सगळीच लबाडी

हेलापुरीत राहाणारा माधव हा सामान्य परिस्थितीतला होता. पण त्याच्या पत्नीला, नीरजाला मात्र नटून थटून राहाण्याची व थाटमाट करण्याची दांडगी हौस होती.

नीरजाच्या नात्यांत एक लग्न ठरलं आणि त्या दोघांना त्या लग्नाचं निमंत्रण आलं.

त्याप्रसंगी गळ्यांत घालण्यासाठी नीरजाजवळ चांगलासा सोन्याचा हार नव्हता.

तिची शेजारीण श्यामला हिच्या गळ्यांत चमचमणारा हार पाहून तिला तो हार घालून मिरवायची इच्छा झाली. श्यामलाने तिला लग्नांत घालायला हार दिला. पण घरी परत आल्याबरोबर तो हार परत देण्याच्या अटीवरच तिने दिला. मोठ्या आनंदाने नीरजाने तो हार गळ्यांत घातला आणि ती त्या नातेवाईकांकडे लग्नाला गेली. आठवडा होऊन गेला तरी नीरजाने तो हार श्यामलाला परत दिला नाही. श्यामलानेही तो मागितला नाही.

दहा दिवसानंतर रागारागाने नीरजा श्यामलाकडे गेली आणि तिने तो हार तिच्या हातांत देऊन म्हटले, "जगांत इतके लबाड लोक असतात याची मला कधी कल्पनाच नव्हती. सोन्याचा हार सांगून तू मला खोटा पितळेचा हार दिलास!" तिचा आवाजही कर्कश होता.

तरीही शांतपणे श्यामला म्हणाली, "मी कधी तुला म्हटलं कीं हा सोन्याचा हार आहे म्हणून? तुला घालायला हवा होता, तो मी दिला. पण तुला कसं कळलं की हार सोन्याचा नसून नकली आहे तो?" त्यावर नीरजा संतापाने म्हणाली, "जरा पैशाची नड होती, म्हणून मी तो सावकाराकडे गहाण टाकायला नेला होता. त्याने दगडावर घासून पाहिले आणि हा हार खोटा, नकली आहे असे सांगितले!"

हे उत्तर ऐकून श्यामला थक्क झाली.

-मृदुला सावंत

खास बातम्या

उंच आणि बलवान

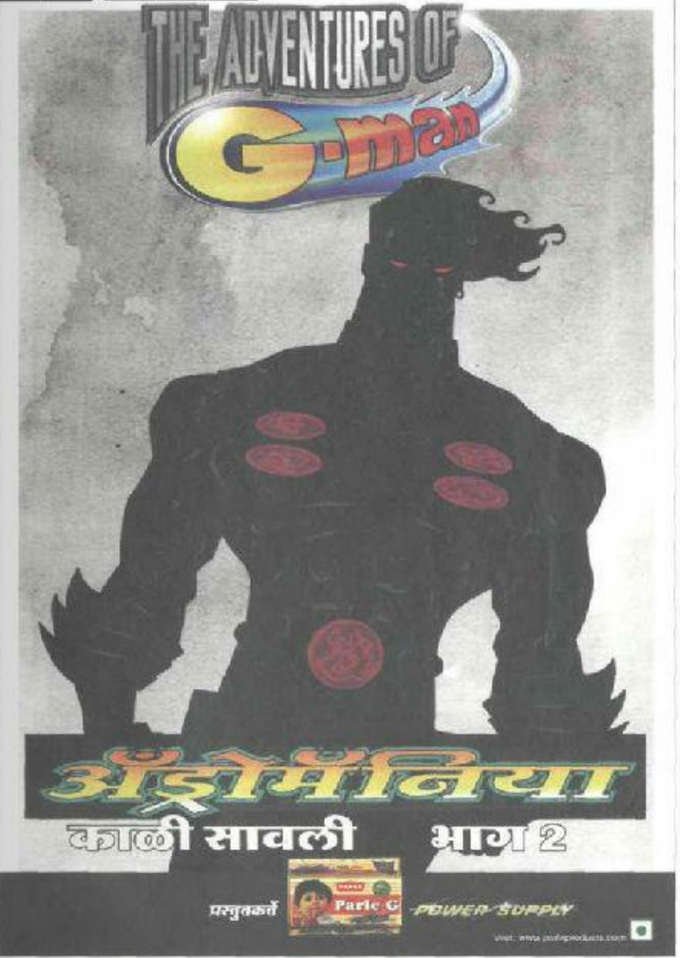
सध्या बंगलोर येथे स्थायिक असलेला, परंतु मूळचा पंजाब येथील मनोजकुमार चोप्रा (वय वर्षे ३५) हा जगांतील सर्वात बलवान माणूस होऊ पहातोय. त्याची उंची ६ फूट ५ इंच आहे. २००२ साली त्याने भारतातील सर्वात बलवान व्यक्ती होण्याचा मान मिळवला होता. तसेच २००४ साली तो संपूर्ण आशियातील सर्वात बलवान व्यक्ती ठरला होता. आता त्याला जागतिक विक्रम नोंदवायचा आहे. त्याच्या पराक्रमांमधे जाडजूड टेलिफोन डिरेक्टरी सहज फाडणे, धातूची नंबरप्लेट सहज वाकविणे, पत्रा सहज वाकविणे, आणि गरम पाण्याची बाटली फुग्यासारखी फुगवून फोडण्याचा समावेश आहे. त्याच्या अशा प्रेरणादायी प्रयोगानंतर मात्र तो मुलांना त्यांची जाडजूड पुस्तके - वह्या, न फाडण्याविषयी सांगतो. मग प्रेक्षकांच्या टाळ्या आणि उत्साह जसा वाढत जाईल, तसे तो त्यांना फुगे वाटून ते फुगविण्यास सांगतो. तेव्हां मात्र सगळे चकित होतात. कारण फुगविल्यानंतर त्या फुग्यांना प्राणी, पक्षी, आणि कार्टून्सचा आकार येतो.

जास्त लोकसंख्या

'यूनो'च्या फेब्रुवारीत प्रसिद्ध झालेल्या आकडेवारीनुसार जगांतील सर्वात जास्त लोकसंख्या असणाऱ्या पहिल्या दहा शहरांमध्ये भारतातील तीन शहरांचा समावेश होतो. ती शहरे म्हणजे मुंबई (१.८३ कोटी), दिल्ली (१.५३ कोटी) आणि कलकत्ता (१.४३ कोटी). टोकियो हे जगातील सर्वात जास्त म्हणजे ३.५३ कोटी लोकसंख्या असणारे शहर आहे. त्याच्या खालोखाल मेक्सिको (१.९२ कोटी) आणि न्यूयॉर्क (१.८५ कोटी) ही शहरे येतात. त्यानंतर मुंबईचा नंबर लागतो. या अहवालासुमार जगातील अर्धे म्हणजे ३२५ कोटी लोक हे शहरांत रहातात व २००७ सालापर्यंत ही संख्या ५०० कोटीपर्यंत जाण्याची शक्यता आहे.

चांदोबा सप्टेंबर 2005 - 31

मला रंगवा आणि आनंद मिळवा.

तमिळनाडूतील लोककथा

अति लोभाचे फळ

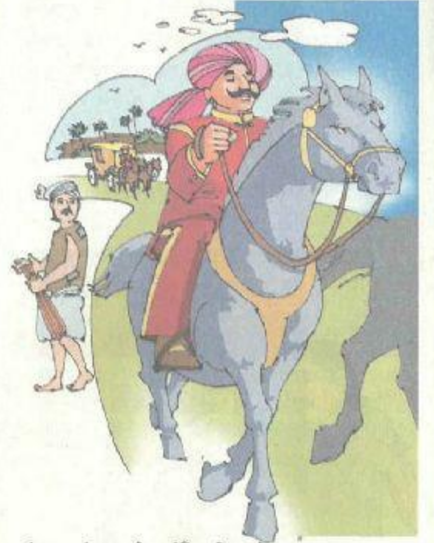
मदुराईत घडलेली ही गोष्ट पांड्यन राजवटीमधे मदुराई हे एक भरभराटीस आलेले शहर होते. तिथे चामी नांवाचा एक झाडूवाला रहात असे. रोज सकाळी लवकर उठून त्याला त्याचं काम करावे लागे.

तेथील राजा दररोज नेमाने देवदर्शनास जाई. त्यामुळे रस्ते अगदी स्वच्छ ठेवावे लागत. राजा दोन घोड्यांच्या सोनेरी बग्गीतून येत असे. तो येण्यापूर्वी त्याचे दोन अंगरक्षक रस्त्यांची पहाणी करून जात. त्यामुळे चामीला अगदी डोळ्यांत तेल घालून रस्त्यांची सफाई करावी लागे.

एके दिवशी राजाचे अंगरक्षक रस्त्यांची पहाणी करून जात असतां चामी त्यांच्याकडे निरखून पहात होता. त्या अंगरक्षकांनी लाल भरजरी पोशाख करून त्यावर जांभळे रेशमी फेटे बांधले होते. चामीच्या मनांत आलं, ''राजाचा अंगरक्षक होण्यांत किती मजा असेल नाही?''

चामी लवकर काम आटोपून घरी आला तेव्हां त्याची बायको मीनाक्षी, वेणी घालत होती. अंगणातल्या विहिरीवर पटकन हातपाय धुवून चामी पलंगावर येऊन बसला. नंतर मीनाक्षीने त्याला पेलाभर दूध आणून दिले तेव्हां तो तिला म्हणाला, ''मीना, मी असे सुंदर घोडे कधीच पाहिले नाहीत. प्रत्यक्षांत त्या घोड्यांवर बसण्यात तर किती मजा असेल!''

मीनाक्षीने विचारले, ''तुम्ही राजाच्या अंगरक्षकांच्या घोड्यांविषयीच बोलता आहात ना? पण तुम्ही त्या घोड्यांवर बसायला खूप घाबराल.''

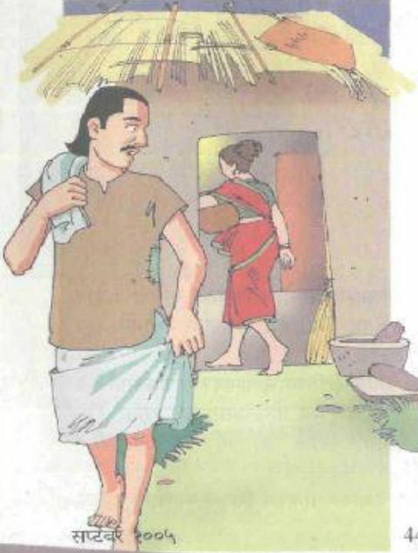

चामीही तिच्या मागोमाग स्वयंपाकघरात गेला आणि जणूं पैज लावल्यासारखा म्हणाला, ''मी मुळीच घाबरणार नाही आणि एक दिवस मी हे सिद्ध करून दाखवीन.''

त्यावर मीनाक्षी चिडून म्हणाली, ''इथे

आपल्याला पुढच्या जेवणासाठी पुरेसं अन्न मिळायची पंचाईत, आणि या अशा धोंड्यां-विषयीच्या गप्पा मारणं किती मूर्खपणाचं आहे! येत्या पावसाळ्यापूर्वी आपल्याला आपल्या घराच्या छताची डागडुजी करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी तुम्ही डोंगरावर जाऊन घराच्या डागडुजीकरिता पुरेशा पैशाची प्रार्थना कां करीत नाही? असो, आता मला जमीनदारांच्या घरी जाऊं दे. आज त्यांच्या नातवाचा वाढदिवस आहे. त्यामुळे तिथे खूप काम असेल, आणि कदाचित मला थोडे जास्त पैसे, आणि आपल्या दोघांकरिता कांही खायलाही मिळेल."

दुसरा कांहीच मार्ग नसल्याने चामी म्हणाला, "मीनाक्षी, तू म्हणते आहेस तर मी डोंगरावर जाऊन

प्रार्थना करतोच. मी परत येईपर्यंत आपल्या दोघांच्या जेवणाची कांही व्यवस्था होते कां ते पहा."

"तिचा माझ्यावर विश्वास नाहीये. पण आतां देव असो वा नसो, मी डोंगरावर जाणारच" असे पुटपुटत चामी चालू लागला. त्याने मागे वळून पाहिले तेव्हां त्याला मीनाक्षी त्याच्या विरुद्ध रस्त्याने भराभरा चालत कामावर निघालेली दिसली. त्याला घराच्या भिंतीला टेकवून ठेवलेला त्याचा झाडूही दिसला. त्याला आठवण झाली की उद्या सकाळी राजा देवदर्शनाला निघण्यापूर्वी रस्ते साफ करण्याकरिता त्याला परत आलं पाहिजे.

भराभर चालत चामी काळ्या डोंगरापाशी पोचला. डोंगराच्या पायथ्याशी आल्यावर त्याने दगडांची चढण चढायला सुरुवात केली. थोड्या उंचीवर गेल्यावर चामीला एक गुहा दिसली, त्याबरोबर त्याला थोडी विश्रांति घ्यायची इच्छा झाली. आपले गुंडाळलेले पागोटे उशाशी घेऊन चामी तिथेच कलंडला, आणि त्याला अगदी गाढ झोप लागली.

"चामी! ऊठ!" असा आवाज आल्यावर चामीला वाटले आपल्याला कांहीतरी स्वप्न पडते आहे. पण नाही, चामीला कोणीतरी हलवून जागे करत असल्याची जाणीव झाली. चामी डोळे चोळत उठून बसला, त्याने इकडे-तिकडे पाहिले, पण तिथे तर कोणीच नव्हते.

पण पुन्हां तोच आवाज आला, "चामी, तू इथे डोंगरावरच्या देवाला भेटायला आला आहेस ना? मीच तो मलैवण्णन आहे. तुझ्या पाठीमागे तुला एक शंख सांपडेल. प्रत्येक वेळी तो शंख फुंकताना, तू मनांत जी इच्छा धरशील ती पूर्ण होईल. अशा प्रकारे अन्नधान्य, पैसा-पाणी, कापड, घरदार, तुला जे कांही हवे असेल ते सगळे मिळेल."

चामी उभा राहिला आणि त्याने मागे वळून पाहिले. तिथे जमिनीवर खरोखरीच एक चमकणारा पांढराशुभ्र शंख त्याला दिसला. त्याने पटकन तो शंख उचलून आपल्या पागोट्याच्या एका टोकाला बांधला आणि तो परत घरी निघाला. हळूं हळूं अंधार पडूं लागला होता त्यामुळे चामी भराभरा चालू लागला. तो तसाच सावधपणे चालत राहिला. थोड्याच वेळांत त्याला मिणमिणता उजेड दिसला, ते रस्त्याच्याकडेला असलेले एक अतिथीगृह होते. चामीने रात्री तिथेच मुक्काम करायचा ठरवले आणि एक खोली घेतली. अतिथीगृहाच्या मालकाने चामीला खोली दाखविली आणि तो त्याच्यासाठी जेवण आणायला गेला. तेवढ्यांत त्याला शंख फुंकल्याचा आवाज ऐकूं आला. कोण होतं ते? कुठून आला बरं हा आवाज?

या विचारातच अतिथीगृहाचा मालक चामीसाठी जेवण घेऊन आला आणि त्याला वाढता वाढता सहजपणे त्याने विचारले, "आत्ता तुम्ही शंख फुंकला का?" चामी म्हणाला, "हो, मीच फुंकला." आणि त्याने त्याला तो पागोट्यात बांधलेला शंखही दाखवला. जेवता-जेवता चामीने त्या मालकाला तो डोंगरावर कशासाठी गेला होता, तिथे डोंगराच्या देवाने प्रसन्न होऊन त्याला शंख कसा दिला, वगैरे सर्व हकीकत सांगितली. तसंच तो म्हणाला की इथल्या खोलीचे भाडे, जेवणखर्च देण्यासाठी त्याला पैसे हवे होते म्हणून त्याने शंख फुंकला.

अतिथीगृहाचा मालक हा एक अतिशय लोभी मनुष्य होता. तो चामी झोपण्याचीच वाट पहात होता आणि त्याला झोप लागल्यावर तो चोरपावलांनी त्याच्या खोलीत शिरला. त्याने चामीच्या पागोट्यांत बांधलेला शंख काढून घेऊन तसाच दुसरा शंख त्याच्या पागोट्यांत बांधून ठेवला. सकाळी चामी त्याला खोलीभाडे आणि जेवणाचे पैसे देऊं लागला. पण नम्रपणे ते पैसे नाकारुन मालक त्याला म्हणाला, "आपल्यासारख्या सद्गृहस्थाची भेट झाली हे माझे परम भाग्यच! आता तुम्ही माझे पाहुणे आहात. पुन्हां कधीही इकडे आलात की माझ्याकडे अवश्य या आणि माझा पाहुणचार घ्या."

चामीने त्याचे आभार मानले आणि तो लगबगीने घरी आला. वाटेत तो विचार करत होता, "आता मी झाडूवाल्याचे काम कशाला करायचे? आता माझ्या इच्छेप्रमाणे सर्व कांही मला मिळूं शकेल."

मीनाक्षीने हसून चामीचं स्वागत केलं आणि

त्याला प्यायला पेलाभर दूध आणून दिलं. तिनं विचारलं, "बरं, मला सांगा, तुम्हाला डोंगरावरचा देव भेटला का?"

चामी म्हणाला, "तुला तुझा नवरा म्हणजे कोण वाटला?" मग त्यानं तिला सारी हकीकत सांगितली आणि पागोट्यांत बांधून आणलेला तो शंखही दाखविला.

आता मीनाक्षीची उत्सुकता शिगेला पोचली. "मला पाहू दे! मला पाहू दे!" असं म्हणत तिनं तो शंख त्याच्याकडून काढून घेतला आणि श्रद्धापूर्वक म्हणाली, "हे जादूच्या शंखा! तू मला एक सोन्याचं नाणं देशील का?" मग तिने शंख फुंकला पण कांहीच घडलं नाही.

मग मीनाक्षी चामीला म्हणाली, "हा माझ्यासाठी उपयोगी दिसत नाही. तुम्ही प्रयत्न करून बघा." तिच्याकडून चामीने तो शंख घेतला आणि कांहीही इच्छा मनांत न धरता तसाच तो फुंकला. पण कांही आवाजच आला नाही. त्याने आणखी काही वेळा वेगळ्या प्रकारांनीही शंख फुंकून पाहिला, पण कांहीच उपयोग झाला नाही.

एकदम चामीच्या लक्षांत आलं कीं काल रात्री मात्र ह्या शंखाचा उपयोग झाला होता. तो मीनाक्षीला म्हणाला, "काल रात्री मनांत इच्छा धरुन मी शंख फुंकला तेव्हां मला त्याने चांदीची दहा नाणी दिली होती. अतिथीगृहाच्या मालकाने माझ्याकडून कांहीच पैसे घेतले नाहीत त्यामुळे ती नाणी तशीच माझ्याकडे आहेत." असे म्हणून त्याने मीनाक्षीला ती दहा नाणी दाखविली.

त्यावर ती चामीला म्हणाली, "नीट बघ, हा तोच शंख आहे का जो तू रात्री फुंकला होतास? मला तरी वाटतंय त्या अतिथीगृहाच्या मालकाने तुला फसवलं आहे. त्यानं तुझा तो जादूचा शंख काढून घेऊन त्याऐवजी हा साधा शंख ठेवला असला पाहिजे."

मग चामीने तो शंख नीट निरखून पाहिला आणि म्हणाला, "तुला शंका येतेय तसंच आता मलाही वाटूं लागलंय की हा तो जादूचा शंख नाहीये. तो शंख अगदी पांढराशुभ्र होता. हा तर मळकट दिसतो आहे."

मीनाक्षी म्हणाली, "मी तुला सांगते आता काय करायचं ते. आता तू तुझ्या कामावर जा आणि संध्याकाळी मात्र पुन्हां त्या अतिथीगृहात जा कालच्यासारखीच रहाण्यासाठी एक खोली घे आणि गप्पांच्या ओघात त्या मालकाला सांग की एका योगी पुरुषाने मला एक शंख दिला आहे आणि तो चांदीऐवजी सोन्याची नाणी देतो. आणि मग पाहा काय होतं ते!"

चामी गडबडीने आपल्या कामावर निघून गेला. काम संपवून चामी घरी आला आणि त्याने थोडी विश्रांती घेतली. नंतर लगेचच तो त्या अतिथीगृहांत जाण्यासाठी निघाला.

अतिथीगृहाच्या मालकाला आज चामी परत तिथे आलेला पाहून आश्चर्य वाटले. जेवणाच्या वेळी चामी व तो मालक गप्पा मारीत होते. तेव्हां चामीने सहजपणे त्या मालकाला योगी पुरुषाकडून मिळालेल्या शंखाविषयी सांगितले. जेवणानंतर चामी त्याला म्हणाला, "मी खूप दमलो आहे. तेव्हां आता लगेचच खोलीवर जाऊन झोपतो."

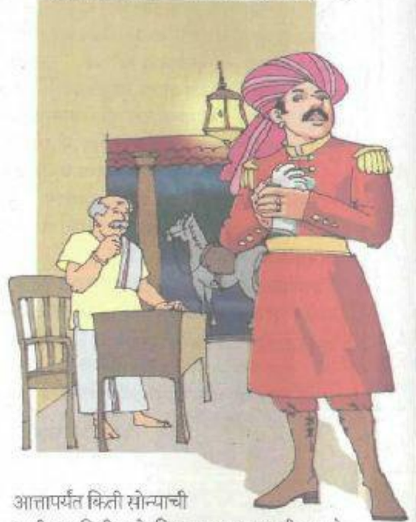
चामी खोलीत आला आणि सावधपणे नुसतेच डोळे मिटून झोपेचे नाटक करू लागला. थोड्या वेळाने मालक चोरपावलांनी चामीच्या खोलीत आला. कालच्याप्रमाणेच त्याने शंखांची अदलाबदल केली आणि निघून गेला.

तो गेल्यावर चामीने जादूचा शंख आपल्याकडे परत आल्याची खात्री करून घेतली आणि मग झोपला. पहाटे लवकरच चामी उठला. त्याने मालकालाही उठवले व पैसे देऊ केले. पण आजही मालकाने त्याच्याकडून खोलीभाडे व जेवणखर्च घेण्यास नकार दिला.

जादूच्या शंखासहित चामी घरी परत आला. पुढील कांही दिवसांतच त्याच्या आणि मीनाक्षीच्या सर्व इच्छा पूर्ण झाल्या. घराची चांगली डागडुजी झाली, चामीला राजाच्या अंगरक्षकाची रुबाबदार नोकरी मिळाली.

इकडे अतिथीगृहाचा मालक मात्र पश्चात्ताप करुं लागला. अति लोभापायी तेलही गेले आणि तूपही गेले, अशी त्याची अवस्था झाली होती. मालकाच्या मनांत ह्याले 'आला पुन्हां मात्र चामी आणखी एखाद्या जादूच्या शंखाविषयीची नवीन गोष्ट सांगत येईल असे वाटत नाही.' पण चामी पुन्हां एकदा त्या अतिथीगृहांत गेला. यावेळी मात्र तो लाल भरजरी पोशाखांत काळ्या सुंदर घोड्यावर बसला होता. मालकाला आश्चर्यच वाटलं. राजाचा अंगरक्षक आणि त्याच्या अतिथीगृहात पाहुणा म्हणून?

चामी मिस्कीलपणे मालकाला म्हणाला, "तू

आत्तापर्यंत किती सोन्याची नाणी जमविलीस ते विचारायला फक्त मी आलो आहे!" मालकाने आता चामीला ओळखले आणि आश्चर्याने तो म्हणाला, "राव, तुम्ही? मला माफ करा राव! मी चुकलो."

चामी त्याच्या घोड्यावर स्वार झाला, त्याने मालकाकडे पाहून हात हालवला आणि तो पुढे निघून गेला.

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खाली दिलेली गोष्ट नीट वाचा:

गोपाळचे एक नातेवाईक मानसोपचार केंद्रात उपचार घेत होते. एक दिवस तो त्या नातेवाईकांना भेटायला गेला. तेव्हां त्याला स्वागतकक्षांत बसून थोडा वेळ वाट पहाण्यास सांगण्यात आले. थोड्या वेळाने एक माणूस गोपाळ बसला होता त्याच बाकावर येऊन बसला. कांही वेळाने गोपाळ त्या माणसाला म्हणाला, ''तुम्हीही इथे कोणा रुग्णाला भेटायला आला आहात कां?'' त्यावर तो माणूस म्हणाला, ''मी गेल्या चार महिन्यांपासून इथेच आहे. मला मनोरुग्ण समजून माझ्या नातेवाईकांनी इथे मला आणून सोडलं आहे.''

तेव्हां गोपाळ त्याला धीर देत म्हणाला, ''पण तुम्ही तर अगदी ठीक दिसताहात.''

त्यावर अगतिकपणे तो माणूस म्हणाला, ''मला भीती वाटते की इथल्या उपचारांनी माझी स्थिती आणखीनच बिघडत चालली आहे.'' पुढे तो म्हणाला, ''ते असो, तुम्हाला काय आवडते? खडावा की चामड्याच्या चपला?''

गोपाळ म्हणाला, ''अर्थातच चामड्याच्या चपला.''

त्यावर त्या माणसाने विचारले, ''वा! पण त्या तुम्हाला कशा आवडतील? तळलेल्या की उकडलेल्या?''

तुम्हाला वरील गोष्ट विनोदी वाटली का? तुम्ही याचा शेवट कसा कराल? तुम्हाला शक्य असल्यास १००-१५० शब्द वापरुन ती आणखी विनोदी करा. गोष्टीला योग्य ते नांव द्या व आमच्याकडे पाठवा. त्यासोबत खालील कुपनही भरुन पाठवा तसेच पाकीटवर ''वाचा आणि सुचवा'' असे नमूद करा.

शेवटची तारीख : ३० सप्टेंबर २००५

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही स्पर्धकाची सही

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097.

नीतिमान्

काशीराजा ब्रम्हदत्त याचा पुत्र म्हणून बोधिसत्वांनी जन्म घेतला. ब्रम्हदत्ताने त्यांचे नांव शीलवान् ठेवले.

शीलवानने राजाला उचित अशा विद्यांचे शिक्षण घेतले. धर्मशास्त्रांचा सखोल अभ्यास केला आणि मोठेपणी तो काशीराज्याचा राजा बनला. तो प्रजेला आपली मुले मानीत असे. प्रजेवर त्याचे फार प्रेम होते, प्रजाजनांचा तो आदर करीत असे. गुन्हेगारांना तो दयेने वागवीत असे व त्यांची जीवनशैली सुधारावी म्हणून खूप प्रयत्न करीत असे.

दारिद्र्य व अज्ञान, या कारणांमुळे जे चोरी करीत होते, त्यांना तो कडक शिक्षा देत नव्हता. उलट त्यांना जवळ बोलावून घेत होता. जरूर पडल्यास त्यांना पैशाची मदत करुन, त्यांना उपदेशाचे चार शब्द सांगून, घरी परत धाडत असे. यामुळे त्याच्या राज्यांत गुन्हेगारांची संख्या कमी होत गेली व प्रजेत एकमेकांविषयी आदराची भावना व श्रद्धा वाढत गेली.

कोसल देश हा काशीराज्याच्या जवळचाच देश होता. त्या देशाच्या मंत्र्याला काशीराजाचा चांगुलपणा हा त्याचा दोष वाटायला लागला. त्याला वाटलं कीं काशीराज्य सहजपणे जिंकता येईल.

त्याने आपल्या राजाला सांगितलं, ''काशीचा राजा शीलवान हा अतिशय दुर्बल आहे. चोर, खुनी, यांना तो शिक्षा करीत नाही. असल्या भेदरट राजाला आपण नक्कीच धूळ चारु शकू.''

कोसल राजाचा मंत्र्याच्या बोलण्यावर विश्वास बसला नाही. खरी परिस्थिती जाणून घेण्यासाठी त्याने आपल्या कांही सैनिकांना बोलावून सांगितले, ''तुम्ही काशी राज्यांत प्रवेश करा आणि त्यांची गांवे लुटा.''

जेव्हां कोसलचे सैनिक काशीराज्याच्या

गांवात शिरले व त्यांनी हल्ला केला, तेव्हां तिथल्या जनतेने त्यांचा प्रतिकार केला, त्यांना पकडले आणि शीलवान राजाकडे नेले.

''तुम्ही परदेशी दिसता. आमच्या गांवावर तुम्ही हल्ला कां केलात?'' शीलवानने त्यांना विचारले. ''महाराज, पोटासाठी आम्हाला ते करावे लागले.'' कोसल सैनिकांनी सांगितले.

''तुम्ही जर इतके उपाशी असाल तर माझ्याकडे मागायला यायचंत!'' असं म्हणून राजाने त्यांना कांही धन दिले व परत धाडले.

शीलवानचे हे कृत्य पाहून कोसलराजाला आश्चर्य वाटले आणि पुन्हां एकदा शीलवानची परीक्षा घेण्यासाठी त्याने जास्ती सैनिक पाठवले. जेव्हां ते सरहद्द ओलांडून काशीराज्यांत शिरले, तेव्हां तिथल्या जनतेने त्यांना थांबवले आणि पकडून राजासमोर नेले. पण राजाने त्यांना शिक्षा केली नाही. थोडे धन देऊन परत पाठवले. आता मात्र, कोसलराजाला वाटले कीं काशीराजा खराच बावळट व दुर्बळ आहे व त्याच्यावर विजय मिळवणे सहज शक्य आहे. तो मोठी सेना घेऊन काशीराज्यावर चालून गेला.

ही बातमी काशीच्या मंत्र्यांना व सेनाधिकाऱ्यांना जेव्हां त्यांच्या हेरांमार्फत समजली, तेव्हां ते शीलवान राजापाशी जाऊन काळजीच्या स्वरांत राजाला म्हणाले,

''महाराज, कोसलराजाला आपल्या बळाची कल्पना नाही. त्यांच्याशी सामना करण्याची आज्ञा द्यावी. आम्ही त्यांचा पाडाव करूं.''

शीलवान युद्धाला राजी नव्हता. त्याने विचार करुन शांतपणे म्हटले,

''विनाकारण रक्तपात नको. त्यांना काशीराज्यच हवं असेल, तर येऊं दे. किल्ल्यांची दारे उघडून त्यांना आंत येऊं द्या.''

काशीराजाने एका दूतामार्फत संदेश पाठवला. ''शत्रू बनून यायची आवश्यकता नाही. तुम्ही मित्र बनून या!''

कोसलराजा मोठ्या उत्साहाने काशीराज्यांत घुसला.

राजशिष्टाचारांच भंग करीत तो सैनिकांसह राजसभेत शिरला. आणि आंत येऊन त्याने काशीराजा व मंत्र्यांना दोरखंडाने बांधण्याची आज्ञा दिली.

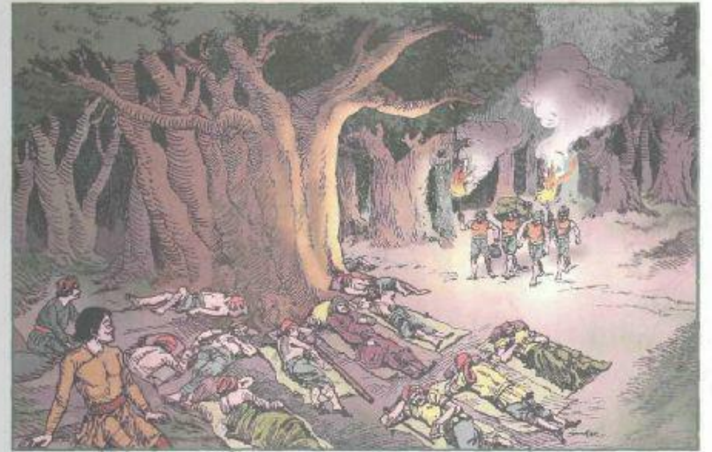
''अतिथीने असे वागणे योग्य ठरत नाही'' काशीराजा म्हणाला. त्यावर कोसलराजाला हंसू आवरेना. बघता बघता त्याच्या सैनिकांनी शीलवान व त्याच्या मंत्र्यांना बांधले आणि त्यांची राजचिन्हे ओढून काढली.

शीलवान व त्याचे मंत्री काशीराज्य सोडून निघून गेले. ते अरण्यांतून जात होते. रात्र झाली तशी ते विश्रांतिसाठी झाडाखाली झोपले. त्या रात्री त्यांनी भोजनही केलेले नव्हते.

मध्यरात्री कांहीतरी गडबड झाल्याचा आवाज आला आणि त्यांची झोंप मोडली. त्यांनी उठून पाहिले तर कांही लुटारु मशाल हातांत घेऊन उभे होते.

लुटारुंनी शीलवानला नम्रपणे म्हटलं, ''महाराज, आम्ही चोर आहोत. आपण दया दाखवलीत म्हणून आम्ही आजपर्यंत चोरी न करता शांतपणे जगत होतो. पण आता आमचे हाल सुरुं होतील. म्हणून आम्ही रात्रीच राजवाड्यांत घुसलो आणि ही संपत्ती तिथून लुटून आणली. ही घ्या, आपले हे पोशाख, राजचिन्हे आणि तलवारी! आम्ही आपल्यासाठी भोजनही आणले आहे. प्रथम आपण ही राजवस्त्रें नेसावीत, भोजन करावे आणि या संपत्तीचे आता काय करायचे त्याविषयी आज्ञा करावी.''

शीलवान व मंत्र्यांनी ती वस्त्रे नेसली व भोजनही केले. नंतर शीलवान त्यांना म्हणाला, ''तुमच्या अडचणी कसल्या आहेत, हे नवीन राजाला समजले पाहिजे. ते तुमच्यासाठी कांहीतरी चांगला निर्णय घेतील याची मला खात्री आहे. पण

त्याच्यासाठी तुम्ही ही संपत्ती लुटलीत, हे मात्र चांगले झाले नाही. हे धन घेऊन राजाला नेऊन द्या, आणि ते तुमच्याबद्दल काय निर्णय घेणार आहेत ते विचारा.''

''तो राजा नाही, दरोडेखोर आहे. त्याने आपले राज्य लुबाडले. आमचा त्याच्यावर विश्वास नाही. महाराज, कोणत्याही परिस्थितींत आम्ही त्याच्याकडे जाणार नाही. आमचे महाराज आपणच आहात आणि नेहमीच असाल.'' चोरांनी सांगितले.

पहाटेच निघून काशीराजा मंत्र्यांच्याबरोबर राजसभेत पोंचला. शीलवानला तिथे पाहून कोसलराजाला कांही सुचेना. तो अवाक् झाला.

जे घडलं ते सविस्तर सांगून शीलवान म्हणाला, ''महाराज, माझ्यापेक्षां आपण जास्त चांगल्याप्रकारे राज्य चालवाल, म्हणून आपण मला माझ्या राज्यांतून काढलंत आणि माझ्या सिंहासनावर बसलात. हे बिचारे पूर्वी चोरी करीत होते. त्यांना सत्य काय ठाऊक नव्हते, म्हणून त्यांनी रात्री आपला खजिना लुटला. आपल्या राज्यांत त्यांचे हाल होतील अशी त्यांना भीती वाटते. आपण त्यांच्या समस्येचे योग्य ते निराकरण कराल असे मी त्यांना आश्वासन दिलेले आहे. त्यांच्या सोबत आपली संपत्ती आपल्याकडे सुपूर्द करण्यासाठी मी इथे आलो आहे. या राज्यांत यापेक्षां मी जास्त काय करुं शकणार?''

शीलवानचे शब्द ऐकून राजाचे एकदम हृदयपरिवर्तन झाले. तो चटकन सिंहासनावरुन खाली उतरला आणि शीलवानच्या पायांवर त्याने डोके ठेवले. तो शरमून म्हणाला, ''महात्मा, आपण महान आहात. चोरांनादेखील आपण प्रिय आहात. आपण असाधारण व्यक्ती आहात, याचा यापेक्षां दुसरा कोणता सबळ पुरावा हवा? माझ्याहातून पाप घडलं. मला क्षमा करावी. माझ्या दुष्ट मंत्र्याने मला चुकीची माहिती दिली. आपण आपले राज्य घ्यावे. आपल्या राज्यांत प्रजा सुखी आहे आणि त्यांना न्याय मिळतो. मला फक्त आपली मैत्री हवी आहे, आपले राज्य नको!''

शीलवान पुन्हां त्या गादीवर बसला आणि कोसलराजाला त्याने सन्मानाने परत पाठवले.

विष्णुपुराण

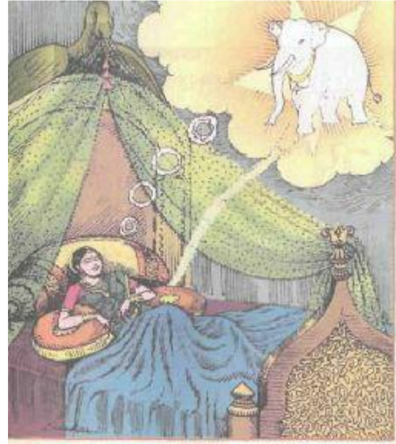
महामुनी सुत याने दशावतारांपैकी नववा अवतार बुद्धावताराविषयी कथा सांगण्यास सुरवात केली. कलीयुगाचा खूप विस्तार झाला होता. मानव क्रूर पशूंप्रमाणे बदलूं लागण्याची चिन्हे दिसत होती. त्यामुळे त्यांना आपला विवेक न घालवता परत मनुष्यप्राण्यांत आणण्याची आताच गरज भासू लागली.

ह्यापूर्वी जगांत दुष्ट राक्षसांचा संहार करण्याकरिता विष्णूने अवतार धारण केला होता. आता त्याचे कार्य संपन्न करण्याचा काळ पूर्ण होत आला होता.

सर्व मानव राक्षस बनून एकमेकांना लुटत व त्रास देत. यज्ञकार्यात अडथळा आणून यज्ञकार्याच्या नावे प्राणीहिंसा करून त्यांचे बळी देत. व दारू मांसाहार ह्यांतच मग्न होऊन आपला विवेक अज्ञान घालवत होते. खरे सत्य कोणालाच समजेनासे झाले. माणसाचा मूर्खपणा वाढूं लागला. त्याचबरोबर यातना दु:ख, दारिद्र्य, ह्यांची सर्वत्र वाढ झाली.

मानवरूप धारण करून देवरूपात असलेल्या विष्णूने बुद्धाच्या नांवाने युगाला अनुसरून अनुरूप अशा बौद्ध धर्माची स्थापना करून बुद्ध नावाने पृथ्वीवर जन्म धारण केला.

नेपाळ देशातील कपिलवस्तु नगरांत राजा शुद्धोदन राज्य करीत होता. त्याची पत्नी मायादेवी हिने एक स्वप्न पाहिले - पौर्णिमेच्या चंद्राच्या बिंबाप्रमाणे प्रकाशमान असा एक पांढरा शुभ्र हत्ती आकाशांतून उतरून तिच्या शरिरांत प्रवेश करीत आहे. ह्या स्वप्नाचा काय अर्थ म्हणून ज्योतिषांना विचारण्यात आला. तेव्हां

ज्योतिषाने सांगितले "महाराज लवकरच एक महापुरुष राणीच्या उदरी जन्म घेणार आहे."

थोड्या दिवसांनी मायादेवी पालखीत बसून आपल्या माहेरी जात असतांनाच वाटेत एका उद्यानात तिने एका बालकाला जन्म दिला. तो दिवस वैशाख पौर्णिमेचा होता.

सर्व राज्यात आनंदीआनंद झाला. परंतु तो आनंद जास्त टिकला नाही. त्यावर सावट आले. मुलाच्या जन्मानंतर मायादेवी जास्त दिवस जगली नाही. व अशा प्रकारे शुद्धोदनला दुःखांत टाकून तिने प्राण सोडला.

मातृप्रेमापासून वंचित झालेल्या त्या बालकाला शुद्धोदनने आपल्या डोळ्यासमोर ठेवून त्याचे नामकरण केले. त्याचे नांव गौतम सिद्धार्थ ठेवले गेले. सिद्धार्थ दिवसेंदिवस शुक्लपक्षाच्या चंद्रबिंबाप्रमाणे वाढू लागला.

ह्यानंतर ज्योतिषांनी राजकुमाराची जन्मकुंडली केली. त्यांनी सांगितले - "महाराज, राजकुमार चक्रवर्ती बनेल. सर्व जगातील राजे, महाराजे, प्रजा त्यांना नमून आपली श्रद्धा प्रगट करतील." हे ऐकताच राजाचा आनंद गगनात मानेवासा झाला.

"...पण महाराज, राजकुमार संन्यासी बनण्याची सुद्धां जास्त शक्यता आहे!"

शुद्धोधनाचे मन कासावीस होऊ लागले. त्याला सर्व आयुष्य फिके वाटू लागले. त्याने ज्योतिषाला विचारले - "तुम्ही मुलगा चक्रवर्ती व भिक्षु होईल म्हणून सांगता, ही किती अजब व विसंगत गोष्ट आहे?"

ज्योतिषांनी पुन्हां राजकुमाराची जन्मपत्रिका नीट न्याहाळून, जुळवाजुळवी करून पाहिली व राजाला म्हटले - "महाप्रभु! राजकुमार अत्यंत हळव्या, कोमल मनाचा आहे. त्याने त्याच्या आयुष्यात चार दृष्यें पहाता कामा नयेत. ते चार म्हणजे-रोग, वृद्धावस्था, मृत्यू व संन्यास. ही चार दृष्यें पाहिली तर राजकुमाराचे मन भयंकर उदास होईल. हे पाहिल्यावर त्याचे मन बदलून जाईल. ह्या गोष्टीवर कटाक्षाने लक्ष ठेवले पाहिजे. तरच तो चक्रवर्ती बनून राज्य करेल."

सिद्धार्थला लहान असतांपासूनच सर्व प्रकारची काळजी, चिंता, ह्यांपासून दूर ठेवून नेहमीच आनंदात मनोरंजनात ठेवले जावे ह्याची शुद्धोधन जास्त काळजी घेई.

एकदा सिद्धार्थ बागेत बसलेला असतांना एक हंस बाण लागून तडफडत त्याच्या मांडीवर येऊन

पडला. राजकुमारांनी काळजीपूर्वक त्याच्या शरिरांत घुसलेला बाण काढला व त्याला निरगुडीच्या पानाचा रस लावून त्याचे प्राण वांचविले.

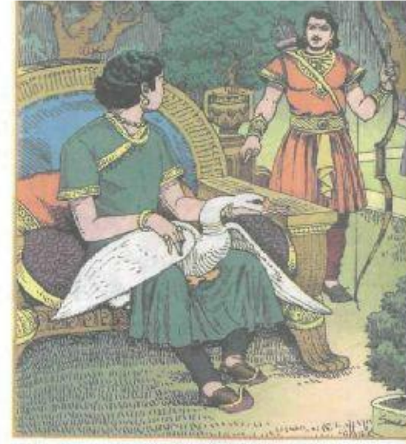
"हा हंस माझा आहे. मी ह्याला बाणाने मारले आहे. ही माझी शिकार आहे" असे म्हणत ओरडत देवदत्त सिद्धार्थच्या जवळ आला.

देवदत्त हा सिद्धार्थचा नात्याने जवळचा भाऊ होता- "ह्या हंसाचा प्राण मी वांचविला आहे. ह्यामुळे त्याच्यावर माझा अधिकार आहे." सिद्धार्थ म्हणाला. ह्या गोष्टीवर दोघांचे वाद-विवाद सुरू झाले. त्याचा निर्णय घेण्याकरीता दोघे दरबारांत आले. शेवटी ह्याचा निर्णय सिद्धार्थच्या बाजूने दिला गेला. हंसाचा 'प्राण वाचविल्यामुळें हंसावर पूर्ण अधिकार राजकुमाराचा आहे.

ह्याकारणाने लहानपणापासूनच देवदत्तच्या मनांत सिद्धार्थविषयी द्वेषभावना निर्माण झाली.

शिकार खेळणे हे उत्तम काम आहे, परंतु राजकुमार शिकार खेळण्यास जात नव्हता. त्या-बद्दल त्याच्या मनांत घृणाच होती. अस्त्रशस्त्रविद्या ह्यामध्ये त्याने संपूर्ण विद्या संपादन केली होती. परंतु कोणत्याही जनावर अगर पक्षांना मारणे त्याला पसंत नव्हते. त्यामुळे तो शिकारीस जात नसे.

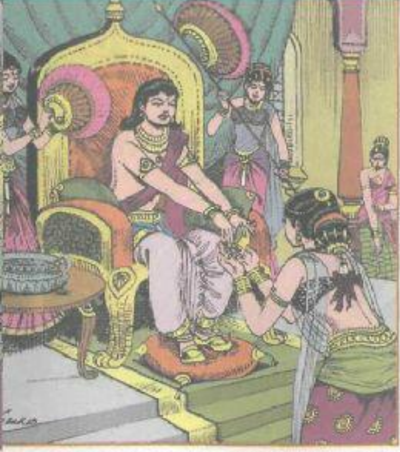
सिद्धार्थ शिकारीस जात नव्हता. मनोरंजनाच्या कार्यक्रमात भाग घेत नव्हता. कोणत्याही प्राणीमात्रांवर इजा झालेली त्याला पहावत नसे. हिंसा केलेली त्याला सहन होते नसे. हे सर्व पाहून राजा शुद्धोदनला वाटे की, राजकुमाराच्या

रक्तवाहिन्यांत करुण रक्त तर वाहात नाही ना? त्याने दुसऱ्या राजकुमारांची बरोबरी करून त्याला बदलण्याचा खूप प्रयत्न केला. त्याच्या मनोरंजनाकरिता अनेक उपाय योजले. त्याला एकटे न सोडण्याचा कटाक्ष पाळला की तो कोणत्याही गहन गूढ विचारात मग्न होऊ नये. त्या करिता त्याने अनेक प्रकारे उपाय केले. व त्याचे मन बदलले.

राजकुमार जेव्हां राज्यांत फेरफटका मारण्यास जाई. तेव्हां त्याच्या सारथ्याला बजावून सांगत की, रस्त्यांत एकही रोगी म्हातारा, प्रेत किंवा संन्यासी दिसता कामा नसे. त्याची सर्व व्यवस्था केल्यावरच राजकुमाराला राजमहालातून रथामध्ये नेत असत.

सिद्धार्थ जेव्हां वयांत आला, तेव्हां त्याच्या मनांत सत्यप्रियता, तार्किक दृष्टी, व हेतूवाद,

ह्यांची भावना उफाळू लागली. दिसायला तो सुंदर होता. परंतु मनोरंजन व राजयोग ह्यांत त्याचे मन लागत नसे. राजकुमाराचे हे वागणे पाहून राजा शुद्धोदनला वाटले कीं जर आपण त्याचे लग्न करुन दिले तर त्याचे मन संसारात रमेल. सर्व राज्यांत त्याने क्षत्रिय वंशातील सुंदर मुलींना निमंत्रणे धाडली.

राजकुमाराचे मन आकृष्ट करण्याकरिता त्याने नृत्यशाळेत सर्व मुलींचे नाचगाणी ह्यांचे कार्यक्रम ठेवले. सर्व मुलींनी राजकुमाराचे मन आपल्याकडे आकृष्ट होईल ह्याची खबरदारी घेतली.

त्या मुलींना उचित भेट देण्याकरिता थाळ्यां-मधून आभूषणे, स्वर्णभूषणे, ठेवलेली होती.

सर्वजणी आपला नाच संपवून जातांना राजकुमाराला आपल्या डोळ्याने छेडीत, व त्याच्याकडून बक्षीस घेऊन जात.

शेवट सिद्धार्थ आपल्या सिंहासनावरुन उठून जात असतानां त्याच्या नजरेला एक सुंदर युवती दिसली. तिचे अनुपम सौंदर्यपाहून क्षणभर तो विचलीत झाला. ती एक सामंताची मुलगी होती तिचे नांव यशोधरा होते.

सिद्धार्थ तिच्याकडे आकृष्ट झाला व तिच्या-जवळ आला. परंतु त्या मुलीला देण्याकरीता थाळ्यांतून कांहीच उरले नव्हते. शेवटी त्याने आपल्या गळ्यांतील कंठहार काढून तिला दिला. त्याचे तिच्यावर प्रेम बसले.

त्याचक्षणी यशोधरा लाजली व त्याच्यावर तिचे प्रेम बसले. ही गोष्ट जेव्हां महाराजाला समजली, तेव्हां त्याने ताबडतोब सामंत राजाकडे निरोप पाठविला की, तुमच्या मुलीबरोबर सिद्धार्थ लग्न करण्यास तयार आहे.

देवदत्ताने त्यात मोडता आणला. त्याने यशोधराच्या स्वयंवराची घोषणा केली. जो कोणी आपल्या शौर्य व पराक्रम ह्याची परिक्षा त्याच्याचबरोबरीच्या व्यक्तीबरोबर करेल. त्याच्याबरोबर यशोधराचा विवाह होईल, तशी तिच्या वडिलांनी निमंत्रण पत्रे पाठविली.

हिंसा न होईल अशा अनेक योजना आंखण्यात आल्या. अनेकजणांनी त्यांत भाग घेतला. सर्वात सिद्धार्थच यशस्वी झाला. देवदत्तने त्याला आपल्याशी सर्वात भाग घेण्यास सांगितले. सर्व स्पर्धेत सिद्धार्थ प्रथम आला. अशा अपूर्व विद्या दाखवून त्याने यशोधरेबरोबर स्वयंवर ठरविले.

त्यांचे दोघांचे लग्न थाटामाटाने झाले. महाराज शुद्धोदनाला खूपच मानसिक शांतता मिळाली. त्याला कल्पनाच करवत नव्हती की, आपला

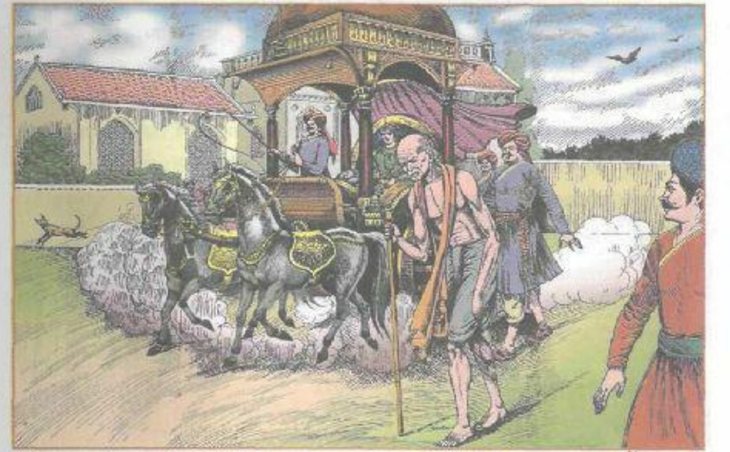
मुलगा एक विवाहित पुरुष झाला आहे. शेवट संसारपाशात गुरफटून तो एक चक्रवर्ती राजा होईल असे आता त्याला वाटू लागले.

यशोधरा सिद्धार्थाबरोबर तन्मयतेने संसार करू लागली. तिला समजून आले की, आपल्या पतीमधे मनुष्यप्राण्यांमध्ये असलेल्या मूल्यांचे प्रथम स्थान आहे. त्यामुळे ती पती म्हणेल त्याप्रमाणे आपले जीवन घालवू लागली. त्यांचा संसार आनंदाने चालू लागला.

विवाहानंतर कांही दिवस सिद्धार्थने अंत-पुरातून बाहेर जाणे येणे सोडून दिले. कांही दिवसांत त्यांना एक मुलगा झाला. त्याचे नांव राहुल ठेवण्यांत आले. राहुल आपल्या आई-वडिलांच्या व आजोबांच्या प्रेमाच्या छत्राखाली हळूंहळूं लहानाचा मोठा होऊ लागला. एकदा सिद्धार्थने आपला सारथी चेन्ना ह्याला आपल्याला नगरात हिंडून आणण्याचा आदेश दिला. सारथ्याच्या मनांत प्रथमच शंका आली की, युवराजाने सांगितल्याचे पालन न करणे बरोबर नाही. त्यामुळे त्याने रथ तयार केला.

त्यांचा रथ कपिलवस्तु राजमार्गाने चालू लागला. एका ठिकाणी त्याची नजर एका अस्थिपंजर वृद्ध माणसावर पडली. तो लडबडत चालत जात होता. परंतु त्या माणसाच्या दयनीय अवस्थेकडे कोणाचेच लक्ष नव्हते.

जरा दूर गेल्यावर एक भयंकर रोगग्रस्त माणूस त्याच्या नजरेस पडला. दिसायला तो दरिद्री दिसत होता. दारू प्याल्याने त्याचा तोल जात होता, ते त्याला कळत नव्हते. तो आपल्याला कसाबसा सांभाळत होता. त्यानंतर कांही लोक

एक मृत माणसाचे प्रेत स्मशानात नेत असल्याचे त्याच्या दृष्टीस पडले.

सर्वांत शेवटी संसार, मायापाश ह्यांना सोडून भिक्षाटन करीत असलेला एक साधु संन्यासी त्यांना दिसला. त्यावेळेपर्यंत सिद्धार्थाच्या मनांत वैराग्य भावना होती, ती उफाळून बाहेर आली. सिद्धार्थाची बुद्धी दैदिप्यमान झाली.

त्याचक्षणी सिद्धार्थच्या मनांत संन्यासी होण्याचा विचार आला. राजकुमाराने सारथ्याला ह्या चारी दृष्यांविषयी अनेक प्रश्न विचारले. तेव्हां त्याला खरे कारण सांगणे भाग पडले.

राजकुमाराने सारथ्याला रथ महालांत परत नेण्याविषयी सांगितले. तेव्हां सारथ्याने रथ राज-महालात परत आणला. त्या रात्री राजकुमाराला झोप आली नाही. बाहेर आकाशात स्वच्छ चांदणे पसरले होते. यशोधरा आपल्या शय्येवर गाढ झोपली होती. तिच्याजवळच कुशीत राहुल झोपला होता. आई व मुलाच्या चेहऱ्यावर निरागस भाव पसरलेले होते. सिद्धार्थाचे मन त्यांच्याकडे पाहून राजमहालातून निघून जाण्यास डगमगू लागले. परंतु त्याने आपल्या मनाला आवरले. दोनदा तो जाऊन परत आला. परंतु तिसऱ्या वेळेस त्याने मन घट्ट केले.

त्याने यशोधरेच्या पायाशी एक फल ठेवले तिच्या पायाला स्पर्श करून त्याने प्रणाम केला व घाईने तेथून बाहेर पडला.

सिद्धार्थ तेथून सरळ अंतःपुरातून बाहेर पडून अश्वशाळेत गेला व सारथी चेन्नाला आपला घोडा तयार करावयास सांगितला.

सारथ्याने विचार केला की चांदणी रात्र आहे. तेव्हां घोड्यावर बसून फेरफटका मारण्याच्या विचारात राजकुमार असावेत. थोड्या वेळापूर्वीच त्यांच्यात बोलणी झाली होती.

सिद्धार्थ घोड्यावर बसला. सारथी चेन्नाने घोड्याचा लगाम आपल्या हातात घेतला व तो चालू लागला. चोहीकडे नीरव शांतता पसरली होती. त्यामुळे घोड्यांच्या टापांचा आवाज स्पष्ट येत होता. घोडा राजमहालापासून लांब असलेल्या राजपथावर आला. सिद्धार्थाचे मन आता स्थिर झालेले होते. घर-गृहस्थी, संसार, प्रेमपाश सर्व त्यांनी तोडून टाकले होते. आता काय करायचे ह्याचा पक्का निश्चय झाला होता.

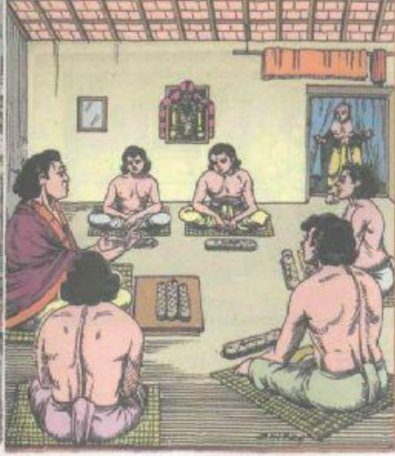
स्वावलंबन

एका गावात रामशर्मा आणि सोमगुप्त नावाचे दोन मित्र रहात होते. दोघेही गरीब होते. एक दिवस दोघांनी ठरवले की पैसा मिळवण्यासाठी आपण गांव सोडून कुठेतरी जाऊं. दुसऱ्या दिवशी सकाळीच दोघे निघाले. बराच प्रवास करुन दमल्यानंतर ते एका ऋषींच्या आश्रमाजवळ विश्रांतीसाठी थांबले. ऋषींनी त्या दोघांची संपूर्ण विचारपूस केल्यावर त्यांना नीट समजावले, "मुलांनो, मी खूप कष्ट करुन अनेक विद्या शिकलो आहे. तुमच्यापैकी एकजण ब्राम्हण आहे. ब्राम्हणाने पैशाचा लोभ धरणे चांगले नाही. त्यांच्या जन्माचे सार्थक तेव्हाच होईल जेव्हां तो ज्ञान मिळवून इतरांनाही ते देईल! दुसरा वैश्य आहे. तो माझ्याकडून व्यापारातील रहस्ये जाणून घेऊन पैसा मिळवूं शकेल. खरा वैश्य फक्त पैसा न मिळवता जनसेवाही करतो."

ऋषींच्या सल्ल्यानुसार दोघा मित्रांनी तीन वर्षे विद्याभ्यास केला. रामशर्माने अनेक शास्त्रांत प्राविण्य मिळवले. सोमगुप्ताने व्यापारातील रहस्ये समजून घेतली. आपल्या ज्ञानसामर्थ्यावर रामशर्माने एका राजाच्या दरबारी पंडिताची जागा मिळवली. सोमगुप्तने व्यापारांत खूप प्रगती केली. चार-पाच वर्षांत दोघंही सुसंपन्न झाले.

कांही वर्षे अशीच गेली. रामशर्माला एक मुलगा झाला. त्याचं नाव 'कृष्णशर्मा' ठेवलं. पण रामशर्माला आपल्या मुलाची खूप काळजी वाटूं लागली. तो अतिशय व्रात्य होता. शिक्षणाची त्याला अजिबात आवड नव्हती. तो नुसत्या उनाडक्या करण्यात सारा वेळ वांया घालवत असे. रामशर्माने मुलाला आपल्या योग्य बनवण्याचा खूप प्रयत्न केला. पण सारे प्रयत्न फोल ठरले.

त्याचवेळी एक विचित्र घटना घडली. रामशर्मा विद्यार्थ्यांना कांही श्लोक शिकवत होता.

ते श्लोक खूप अवघड असल्याने खूप वेळा सांगूनही विद्यार्थ्यांच्या लक्षांत येत नव्हते. शेवटी कंटाळून रामशर्मा विश्रांतीसाठी आंतल्या खोलीत निघून गेला.

आपल्या वडिलांना विद्यार्थ्यांना शिकवून दमलेले कृष्णशर्माने पाहिले. वडील आंत जाताच कृष्णशर्मा त्यांच्याच आसनावर बसून स्वतः विद्यार्थ्यांना शिकवूं लागला. आणि आश्चर्याची गोष्ट म्हणजे रामशर्माने शिकवल्यावर जे श्लोक मुलांना कळत नव्हते, तेच श्लोक कृष्णशर्माने शिकवल्यावर त्यांना लगेच समजले.

आंतून हे दृश्य पाहून रामशर्मा अगदी चकित झाला. त्याच्या लक्षांत आलं की आपला मुलगा मूर्ख नाही. त्याची स्मरणशक्तीही चांगली आहे. विद्याभ्यास केला तर तो कठीण शास्त्रांतील ज्ञानही सहज मिळवूं शकेल. रामशर्माने ही गोष्ट कृष्णशर्माला सांगितल्यावर त्याने विचारले, ''विद्याभ्यास कशासाठी करायचा?''

तेव्हां रामशर्माने सांगितले, ''लोकांचा आदर प्राप्त करण्यासाठी, तसेच पैसा मिळविण्यासाठीही, ज्ञानार्जन अत्यंत आवश्यक आहे.''

त्यावेळी कृष्णशर्माने उलटा प्रश्न विचारला, ''लोक माझा आत्ताही आदर करतात, कारण मी एका महापंडिताचा मुलगा आहे. मी ब्राम्हण असल्याने ते माझी पूजाही करतात. तसेच मी एका धनिकाचा मुलगा आहे. त्यामुळे मला पैसा कमविण्याची तरी काय आवश्यकता आहे?''

आपल्या मुलाला कसे समजवावे या विचारांत रामशर्मा असतानाच सोमगुप्त त्याच्याकडे आला. त्याच्या बोलण्यावरुन स्पष्ट झाले की सोमगुप्तचा मुलगा वसुगुप्तही असाच बेजबाबदार आहे. सोमगुप्तनेही त्याला समजावण्याचा प्रयत्न केल्यावर तोही असंच म्हणायचा की ''मी धनिकाचा मुलगा असल्याने मला पैसा कमावण्याची काय आवश्यकता आहे?''

तेव्हां दोन्ही मित्रांनी विचार करुन एक योजना आंखली. त्या योजनेप्रमाणे सोमगुप्त आपला मुलगा वसुगुप्त याला रामशर्माच्या घरी सोडून आपल्या पत्नीबरोबर व्यापारासाठी बाहेरगांवी गेला. जाताना आपल्या मुलाच्या सेवेसाठी दोन नोकरांनाही ठेवून गेला.

कृष्णशर्मा आणि वसुगुप्त लौकरच एकमेकांचे चांगले मित्र बनले.

दोन महिने निघून गेले. एके दिवशी रामशर्माने वसुगुप्तला बोलावून सांगितले की, ''तुझ्या वडिलांनी पैसे पाठवायला सांगितले आहे. तू तुझं घर विकून त्यांना पैसे पाठवून दे.'' पण वसुगुप्ताने कांही लक्ष दिले नाही.

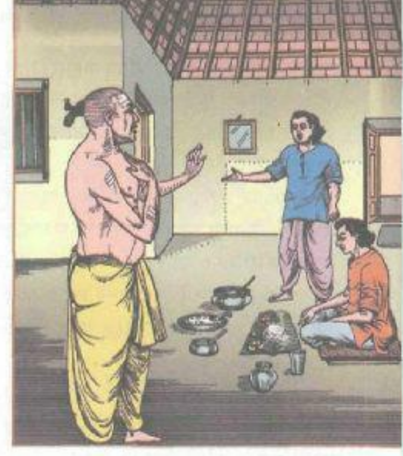
आणखी एक महिना गेला. एक दिवस रामशर्माकडे एक व्यक्ती येऊन सांगू लागली, ''सोमगुप्तचे जहाज बुडाले. त्याबरोबरच सोमगुप्त, त्याची पत्नी आणि सगळी संपत्तीही बुडाली. मी कसातरी त्यांना कांठावर घेऊन आलो आणि त्यांच्या घरी त्यांना पोहोचविले, पण दुर्दैवाने त्यांचा जीव बांचला नाही.''

हे ऐकून वसुगुप्त रडूं लागला. रामशर्माने त्याचे सांत्वन केले. पण त्याने एक गोष्ट स्पष्ट केली की, ''मी तुझ्या वडिलांसारखा मोठा व्यापारी नाही. तुझा भार उचलणे मला शक्य नाही. तेव्हां तुझी व्यवस्था तूच पहा.''

वसुगुप्त रागांतच रामशर्माच्या घरांतून बाहेर पडला. पण त्याला कुठेही आसरा मिळाला नाही. कोणी त्याला खायलासुद्धां दिलं नाही. म्हणून शेवटी आपला स्वाभिमान सोडून तो रामशर्माकडे परत आला आणि कांही खायला मागूं लागला. रामशर्माने वसुगुप्तला जेवण दिलं, पण त्याबरोबर हेही सांगितलं की फार दिवस हे शक्य नाही.

हे ऐकून कृष्णशर्माला खूप राग आला. त्याने आपल्या वडिलांना विचारलं,

''आपण आपल्या मित्राच्या मुलाला एवढीही मदत करणार नाही?'' त्यावेळी रामशर्माने उत्तर

दिले, ''सोमगुप्त माझा मित्र आहे. तो अडचणीत असता तर मी नक्कीच त्याला मदत केली असती. परंतु वसुगुप्तशी माझा कांहीही संबंध नाही.''

तेव्हां कृष्णशर्मा म्हणाला, ''वसुगुप्त तुमचा कोणीही नसला तरी माझा चांगला मित्र आहे. तेव्हां माझ्या मित्राला या घरी कांहीच मान नाही कां?''

रामशर्मा बेपर्वाईने म्हणाला, ''तुझी काय पात्रता आहे?'' तेव्हां कृष्णशर्मा म्हणाला, ''देवाची नुसती पूजा करणाऱ्या पुजाऱ्यालाही लोक देवाइतका मान देतात. तसा मी महापंडित रामशर्माचा मुलगा आहे; ही माझी पात्रता होऊ शकत नाही?''

रामशर्माने क्षणभर विचार करून सांगितले की, ''मी तुझ्या प्रश्नाचे जरूर उत्तर देईन, पण

त्याआधी तुला एक काम करावं लागेल. तुझी आणि वसुगुप्तची सेवा करणाऱ्या त्या नोकरांना बोलाव आणि त्यांना दोन दिवस वसुगुप्तची सेवा करायला सांग. नंतर मला येऊन भेट."

कृष्णशर्मा अगदी उत्साहाने तिथून निघाला व नोकरांकडे झाला. यापूर्वी कांहीही पैसे न मागता नोकर सगळी सेवा करीत होते. पण आता तेच वसुगुप्तविषयी अपमानास्पद बोलले आणि त्यांनी सांगितलं कीं अशा गरीबाची सेवा यापुढे आम्ही करणार नाही.

त्यांचं उत्तर ऐकून कृष्णशर्मा चकित झाला आणि आपल्या वडिलांकडे येऊन त्याने हा सारा वृत्तांत सांगितला.

रामशर्मा अर्थपूर्ण हंसत म्हणाला, "नोकरांनी बरोबर उत्तर दिलं. वसुगुप्ताचे स्वतःचे कांहीच व्यक्तिमत्व नाही. जोपर्यंत तो वडिलांच्या छत्राखाली होता, तोपर्यंत त्यांची संपत्ती त्याची संरक्षक होती. ती संपत्ती नष्ट झाल्यावर तोही एक सामान्य माणूस बनला. तसंच तुलासुद्धा माझ्या पांडित्यामुळे आदर मिळतो आहे. माझी संपत्ती म्हणजे पांडित्य आहे. ती संपत्ती जर तू मिळवली नाहीस, तर तुझीही अशीच अवस्था होईल. आपण स्वावलंबनाने जे मिळवतो तीच आपली खरी संपत्ती असते."

त्यावर कृष्णशर्मा म्हणाला, "खरंच! स्वावलंबन अत्यावश्यक आहे. म्हणून तुम्ही जशी तुमच्या मित्राची मदत करुं शकतां, तशी मी करुं शकत नाही."

तेव्हां रामशर्मा म्हणाला, "तू आणि तुझा मित्र मी सांगतो तिथे जाऊन कांही वर्षे विद्याभ्यास करा." आणि त्याने आपल्या विद्याभ्यासाविषयी सर्व सांगून त्या ऋषींच्या आश्रमाचा पत्ता कृष्णशर्माला दिला.

कृष्णशर्मा आणि वसुगुप्त दोन वर्षे ऋषींच्या आश्रमांत विद्याभ्यास करून आले. परत आल्यावर वसुगुप्ताने पाहीले की आपले वडील जिवंत आहेतच आणि त्यांनी आपली संपत्तीही दुप्पट केली आहे. शेवटी त्या दोघांच्या लक्षांत आलं कीं रामशर्मा आणि सोमगुप्तने मिळून आपल्याला स्वावलंबी बनवण्यासाठी हे नाटक केले होते.

